

ΔΙΤΕ

ΔΙΚΑΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
& ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΟ

Αποτελεσματική έννομη προστασία
της ελευθεροτυπίας δύο επιπέδων:
η αντι-Slapp άμυνα και η ένσταση
του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος

Αντώνης Γ. Καραμπιτζός
Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Χριστίνα Αντ. Βρετού
ΔΝ, Μέλος Expert Group against Slapp

NOMIKH BIBLIOTHKH

Online πρόσβαση σε ΔΙΤΕ
στην Πλατφόρμα Νομικού Περιεχομένου

www.qualex.gr

Αποτελεσματική έννομη προστασία της ελευθεροτυπίας δύο επιπέδων: η αντι-Slapp άμυνα και η ένσταση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος

Αντώνης Γ. Καραμπατζός

Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Χριστίνα Αντ. Βρεττού

ΔΝ, Μέλος Expert Group against Slapp

Αλλαγές επιφέρουν στο δίκαιο της δυσφήμισης και στην εκδίκαση των υποθέσεων προσβολής προσωπικότητας διά του Τύπου τόσο οι αντι-Slapp νομοθετικές πρωτοβουλίες όσο και η κατάργηση του αδικήματος της απλής δυσφήμισης. Η αποτελεσματική έννομη προστασία της ελευθεροτυπίας θα επιτυγχάνεται εφεξής σε δύο επίπεδα: αφενός μεν διά των δικονομικών εγγυήσεων που θα προβλεφθούν κατά τη μεταφορά της αντι-Slapp ενωσιακής Οδηγίας στο εθνικό μας δίκαιο, αφετέρου δε διά της ενστάσεως του δικαιολογημένου συμφέροντος, η οποία θα έχει πλέον ως νομική βάση τις υπερνομοθετικές τυπικές ισχύος διατάξεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ.

Α. Άμυνα έναντι των καταχρηστικών αγωγών κατά του Τύπου: Οι αντι-Slapp νομοθετικές πρωτοβουλίες

Ι. Εισαγωγικές παρατηρήσεις: έννοια των καταχρηστικών αγωγών κατά του Τύπου και το προστατευτικό πνεύμα των αντι-Slapp νομοθεσιών

Όταν στις ΗΠΑ πριν από μερικά χρόνια ο δημοσιογράφος Τιμ Ο'Μπράιαν έγραψε σε βιβλίο του ότι, σύμφωνα με πηγές του, η καθαρή περιουσία ενός διάσημου προσώπου ήταν αρκετά χαμηλότερη από τα επίπεδα που εκείνο δημοσίως υπερηφάνευόταν, κάπου δηλαδή μεταξύ 150-250 εκατ. δολαρίων, το εν λόγω πρόσωπο άσκησε εναντίον του δημοσιογράφου αγωγή δυσφήμισης, ζητώντας από τον δημοσιογράφο το ποσόν των 5 δισ. δολαρίων. Η αγωγή απορρίφθηκε τελικώς από το Εφετείο το 2011. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, ο ενάγων ήξερε ότι θα χάσει, καθώς μετά την ήττα του δήλωσε χαρακτηριστικά: «Άσκησα την αγωγή για να κάνω τη ζωή του Ο'Μπράιαν μίζερη, και είμαι χαρούμενος γι' αυτό». Ο εν λόγω ενάγων ήταν ο νυν πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ¹. Η αγωγή που άσκησε εντάσσεται στη χορεία των αγωγών Slapp (*Strategic Lawsuits*

Against Public Participation), ήτοι των προσχηματικών και κακόβουλων αγωγών που ασκούνται με στόχο το *πάγωμα του λόγου* επί ενός ζητήματος. Ας δούμε, όμως, εγγύτερα τι είναι ακριβώς οι αγωγές αυτές:

Κατά κανόνα, οι Slapps είναι αγωγές που ασκούνται από πολιτικά ή εν γένει δημόσια πρόσωπα κατά δημοσιογράφων οι οποίοι φέρνουν στο φως, με στοιχειοθετημένα έρευνα, μία υπόθεση που άπτεται του δημοσίου συμφέροντος (όπως λ.χ. στη χώρα μας η υπόθεση των παράνομων παρακολουθήσεων)². Οι αγωγές αυτές μπορεί, επίσης, να στρέφονται και κατά μη κυβερνητικών οργανώσεων –προπάντων δε κατά περιβαλλοντικών οργανώσεων–, κατά ακαδημαϊκών ή της κοινωνίας των πολιτών³.

Όπως ήδη διαφαίνεται εκ των ανωτέρω, οι Slapps αποσκοπούν στον *εκφοβισμό* όσων ασκούν δημόσια κριτική, μέσω της ηθικής και οικονομικής εξουθένωσής τους, με απώτερο σκο-

1. Ενδεικτ. <https://en.wikipedia.org/wiki/TrumpNation>.

2. Καραμπατζός, Δημοσιογραφική έρευνα και αγωγές κατά του Τύπου, εν: εφημ. Το Βήμα της Κυριακής 2.8.2022.

3. Βλ. αιτ. σκ. 5 της Οδηγίας 2024/1069 (αναλυτικότερα στη συνέχεια εντός του κειμένου)· βλ. και σχετικά παραδείγματα από *Mann*, Initiativen gegen missbräuchliche „SLAPP-Klagen“, NJW 2022, 1359· επίσης *Majer/Schwarz*, Die Entschließung des Europäischen Parlaments zum Schutz vor sogenannten SLAPP-Klagen, JZ 2024, 546-547.

πό το πάγωμα του λόγου⁴. Ιδίως δε αποβλέπουν στο να αποθαρρύνουν την περαιτέρω δημοσιογραφική έρευνα ή κριτική επί ενός θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος, κυρίως ενόψει των δικαστικών εξόδων και του γενικότερου κόπου που συνεπάγεται η νομική άμυνα των εκάστοτε εναγομένων. Αναπτύσσουν, έτσι, αποθαρρυντική λειτουργία (*chilling effect*) σε σχέση με την ελευθεροτυπία και την ελευθερία της δημοσιογραφικής έρευνας. Συναφώς, θεωρείται ότι ασκούνται *τιμωρητικά* από τον ενάγοντα-θιγέντα, επειδή ο εναγόμενος εξέφρασε τη γνώμη του δημοσίως για εκείνον· ο δε τιμωρητικός-εκφοβιστικός αυτός χαρακτήρας συνεπάγεται κατάχρηση του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη⁵.

Σε αρκετές έννομες τάξεις ανά τον κόσμο, τέτοιες αγωγές ήδη αποδοκιμάζονται με διάφορους μηχανισμούς. Ειδικότερα, κάποιες χώρες έχουν θεσπίσει νομοθεσίες *anti-Slapp*, οι οποίες, κατά βάσιν, δίνουν στους εναγόμενους δημοσιογράφους τη δυνατότητα να καταθέσουν στο δικαστήριο αίτημα για απευθείας απόρριψη της αγωγής (*early dismissal*), με την αιτιολογία ότι η ένδικη υπόθεση αφορά στην προστασία της ελεύθερης έκφρασης σε σχέση με ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Τότε, ο ενάγων φέρει το βάρος να αποδείξει ότι η αγωγή του έχει σοβαρές πιθανότητες τελεσφόρησης και, εάν δεν καταφέρει να ανταποκριθεί στο βάρος αυτό, η αγωγή απορρίπτεται ήδη στο αρχικό αυτό στάδιο της δίκης, ενώ μάλιστα ενδέχεται να επιβληθεί σε βάρος του ενάγοντος και χρηματική ποινή για την άσκηση της αγωγής. Αναμφίβολα, η τυχόν απόρριψη μιας αγωγής σε πρώιμο στάδιο της δίκης προβληματίζει σε εμάς ενόψει του κατοχυρούμενου στο άρθρ. 20 παρ. 1 Συντ. δικαιώματος προς παροχή έννομης προστασίας, το οποίο ωστόσο αφενός μεν δεν μπορεί να ασκείται καταχρηστικά (άρθρ. 25 παρ. 3 Συντ.), αφετέρου δε επιδέχεται περιορισμούς χάριν άλλων, επίσης συνταγματικά προστατευόμενων, δικαιωμάτων ή ελευθεριών, όπως η ελευθερία της έκφρασης και η ελευθεροτυπία κατ' άρθρ. 14 παρ. 1-2 Συντ.⁶. Διαφορετικά, πάντως, είναι εν προκειμένω τα πράγματα σε άλλες χώρες, όπως προπάντων στις ΗΠΑ, όπου με βάση την Πρώτη Τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος η ελευθερία του λόγου είναι πανίσχυρη και τέτοιου είδους προστατευτικά μέτρα γίνονται ευχερέστερα δεκτά⁷.

Σε κάποιες περιπτώσεις, βεβαίως, δεν θα είναι σαφές αν η εγερθείσα αγωγή έχει καταχρηστικό χαρακτήρα· και αυτή είναι μία μομφή που συχνά προβάλλεται κατά των *anti-Slapp* νομοθεσιών. Γι' αυτό και η εφαρμογή των κριτηρίων *Slapp* (βλ. εγγύτερα κατωτέρω) πρέπει να είναι προσεκτική και να μη παραβλέπει, ασφαλώς, και την ανάγκη προστασίας της τιμής του εκάστοτε θιγόμενου προσώπου, δεδομένου ότι σε μία σύγχρονη δικαιοκρατούμενη πολιτεία κάθε πολίτης που θεωρεί ότι προσβάλλεται η προσωπικότητά του, ότι συκοφαντείται κοκ (βλ. και άρθρ. 57 ΑΚ), έχει κατ' αρχήν δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη (ώστε η τελευταία να κρίνει αν όντως αυτό συμβαίνει), αρκεί όμως να μη χρησιμοποιεί καταχρηστικά τον μηχανισμό απονομής δικαιοσύνης, προκειμένου να επιτύχει άλλα αθέμιτα αποτελέσματα (τιμωρητικού ή εκφοβιστικού χαρακτήρα)⁸.

Ιδιαίτερη σημασία, πάντως, έχει το γεγονός ότι η προστασία έναντι των *Slapps* κινείται σε παρόμοιο πνεύμα με την πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής: ΕΔΔΑ) –αλλά, έν τι μετρώ, και με την ελληνική νομολογία–, σύμφωνα με την οποία οι δημόσιοι αξιωματούχοι και ιδίως τα πολιτικά πρόσωπα οφείλουν να ανέχονται ακόμη και την οξεία ή δριμύεια κριτική από τους λειτουργούς του Τύπου, πολλώ δε μάλλον τα πορίσματα μιας σοβαρής δημοσιογραφικής έρευνας. Ως γνωστόν, το ΕΔΔΑ έχει κατ' επανάληψιν υπογραμμίσει τον σημαντικό ρόλο του Τύπου ως «*δημοσίου φύλακα-τοποτηρητή*» (*public watchdog*) σε μία δημοκρατική κοινωνία, έχει δε διακηρύξει ότι τα όρια της αποδεκτής κριτικής έναντι πολιτικών ή άλλων προσώπων του δημοσίου βίου με ορισμένη θεσμική ιδιότητα είναι σαφώς ευρύτερα από εκείνα που αφορούν σε έναν απλό ιδιώτη⁹.

Έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι το ΕΔΔΑ στην πρόσφατη σημαντική απόφασή του *OOO Memo κατά Ρωσίας* (15.3.2022, τελ. 15.6.2022), στο πλαίσιο αναφοράς στην ανωτέρω πάγια νομολογία του, έκανε για πρώτη φορά ρητή μνεία και στις *Slapps*¹⁰: Κατά το ΕΔΔΑ, οι *Slapps* αποτελούν έναν μη νόμιμο-μη επιτρεπόμενο περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης προς προστασία της τιμής ή των δικαιωμάτων ενός νομικού προσώπου που ασκεί δημόσια εξουσία. Ειδικότερα, η άσκηση αστικής αγωγής για συκοφαντική δυσφήμιση από

4. Βρεττού, «Σύμπραξη» νομολογίας και κανόνων δικαίου για την αποτελεσματική προστασία της ελευθερίας της έκφρασης – Το φαινόμενο SLAPP, ΔΙΤΕ 2021, 523 επ.· η ίδια, Το φαινόμενο SLAPP: Η πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για προστασία της ελευθερίας της έκφρασης, εν: Syntagma Watch, 25.3.2021· Majer/Schwarz, JZ 2024, 546, 549.

5. Βρεττού, ΔΙΤΕ 2021, 525.

6. Στο ίδιο πνεύμα και Majer/Schwarz, JZ 2024, 547 επ.

7. Βλ. αντί άλλων εδώ Τσακυράκη, Η ελευθερία του λόγου στις ΗΠΑ (επανάκδ. 2021, ΠΕΚ), *passim*, χαρακτηριστικά σ. 23-24: «...*κανένα Σύνταγμα δεν περιέχει την απόλυτη διατύπωση της Πρώτης Τροποποίησης. [...] Σε όλες τις φιλελεύθερες δημοκρατίες ο λόγος πράγματι χαίρει προστασίας. Εντούτοις, πουθενά αλλού η προστασία αυτή δεν είναι τόσο ισχυρή όσο στις ΗΠΑ. [...] ...η αξία της [ελευθερίας της έκφρασης] δεν εκτιμάται στην Ευρώπη τόσο ώστε να αναχθεί σε*

υπέρτατη αρχή που να κάνει κάθε περιορισμό να φαίνεται σοβαρό πλήγμα στην ατομική ελευθερία και τη δημοκρατία. [...] Στις ΗΠΑ [...] επικρατεί η αντίληψη ότι η έκφραση είναι μια μοναδική δραστηριότητα που απαιτεί προνομιακή αντιμετώπιση από την έννομη τάξη». Βλ. επίσης Dworkin, The Coming Battles over Free Speech, εν: The New York Review of Books, June 11, 1992 (διαδικτυακά διαθέσιμο εδώ: <https://www.nybooks.com/articles/1992/06/11/the-coming-battles-over-free-speech/>), κεφ. 1-2.

8. Πρβλ. και Majer/Schwarz, JZ 2024, 550.

9. Ενδεικτ. εδώ Βρεττού, ΔΙΤΕ 2021, 525 επ., όπου και πλήθος παραπομπών στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ.

10. Σχετ. Βρεττού, Η «εμφάνιση» των SLAPPs στην νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου (παρατηρήσεις επί της *OOO Memo κατά Ρωσίας*), ΔΙΤΕ 2022, 230 επ., όπου και περαιτέρω παραπομπές.

νομικό πρόσωπο που ασκεί δημόσια εξουσία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην εξυπηρέτηση του νομίμου σκοπού της προστασίας της τιμής ή των δικαιωμάτων των άλλων, σύμφωνα με το άρθ. 10 παρ. 2 ΕΣΔΑ¹¹. Εν προκειμένω, στην κρίση του ΕΔΔΑ βάρυνε ιδιαιτέρως το στοιχείο της ανισορροπίας δυνάμεων μεταξύ των διαδίκων –ως βασικός ενδείκτης μιας Slapp–¹², συγκεκριμένα μεταξύ μιας Ρωσικής Ομοσπονδιακής Περιφέρειας, δηλαδή ενός νομικού προσώπου-φορέα δημόσιας εξουσίας, και της διωκόμενης ιδιοκτήτριας ενημερωτικής ιστοσελίδας 000 Memo. Όπως ορθώς δέχθηκε το ΕΔΔΑ, «για την πρόληψη της κατάχρησης εξουσίας και της διαφθοράς δημόσιων αξιωματούχων σε ένα δημοκρατικό σύστημα, οι δραστηριότητες μιας δημόσιας αρχής κάθε είδους πρέπει να υπόκεινται στον στενό έλεγχο όχι μόνο των νομοθετικών και δικαστικών αρχών αλλά και της κοινής γνώμης»¹³. Για τον λόγο αυτό, και πάλι κατά το ΕΔΔΑ, «η παροχή στις νομικές αυτές οντότητες της δυνατότητας να κινήσουν διαδικασίες για συκοφαντική δυσφήμιση κατά εκπροσώπων των μέσων ενημέρωσης συνιστά υπερβολική και δυσανάλογη επιβάρυνση για τα μέσα ενημέρωσης, που μπορεί να επιφέρει πάγωμα του λόγου και να εμποδίσει τον ρόλο τους ως δημοσίων φρουρών της δημοκρατίας»¹⁴.

Με την απόφασή του αυτή, το ΕΔΔΑ σηματοδοτεί μία ενδιαφέρουσα αλλαγή στάσης στη νομολογία του, καθώς, σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ, όπου γίνεται δεκτό ότι η κυβέρνηση δεν μπορεί να ασκήσει αγωγή δυσφήμισης, το ΕΔΔΑ δεν είχε πάρει ρητώς θέση επί του κρίσιμου αυτού ζητήματος: αντιθέτως, μέχρι την έκδοση της εν λόγω απόφασης φαινόταν να επιτρέπει την άσκηση αγωγής δυσφήμισης από μέρους συλλογικών πολιτικών οργάνων¹⁵. Η σημαντική αυτή αλλαγή στη στάση του ΕΔΔΑ φαίνεται να οφείλεται στην ευαισθητοποίησή του έναντι των Slapps και στη βούλησή του να συμβάλει με τον τρόπο αυτόν στην αντιμετώπισή τους¹⁶. Πάντως, το ΕΔΔΑ, ήδη σε προηγούμενες αποφάσεις του, έχει αναδείξει την ανάγκη προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης έναντι δικαστικών μέτρων που μπορεί να έχουν εκφοβιστικό για την ελευθεροτυπία χαρακτήρα: τούτο ανακλάται χαρακτηριστικά στην απόφαση *Axel Springer AG κατά Γερμανίας*

(7.2.2012), όπου η Γερμανία καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθ. 10 ΕΣΔΑ λόγω δικαστικής επιβολής προστίμου σε περιοδικό και απαγόρευσης περαιτέρω δημοσιευμάτων σε σχέση με τη σύλληψη ενός δημοσίου προσώπου (ηθοποιού) για κατοχή ναρκωτικών.

Η δε αμερικανική νομολογία είναι ακόμη πιο αυστηρή σε σχέση με τα δημόσια πρόσωπα. Ειδικότερα, το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ εκκινεί από τη βασική παραδοχή, που διετύπωσε το 1964 στην υπόθεση *The New York Times Co v. Sullivan* ο δικαστής Ουίλιαμ Μπρέναν, ότι «στο πλαίσιο της βαθιάς εθνικής προσήλωσης στην αρχή ότι ο διάλογος πάνω σε δημόσια θέματα πρέπει να είναι δίχως αναστολές, ζωηρός και ανοιχτός στα πάντα», ο συνταγματικά προστατευόμενος λόγος «μπορεί να περιλαμβάνει σφοδρές, καυστικές και κάποιες φορές δυσάρεστα οξείες επιθέσεις σε κυβερνητικούς και δημόσιους λειτουργούς»¹⁷. Επί τη βάση αυτής της παραδοχής, στην ίδια υπόθεση-ορόσημο το Ανώτατο Δικαστήριο θα υιοθετήσει και τον θεμελιώδη κανόνα του «πραγματικού δόλου» (*actual malice*), ο οποίος «απαγορεύει σε δημόσιο πρόσωπο να λάβει αποζημίωση για δυσφημητικό ψεύδος που αφορά στη δημόσια συμπεριφορά του, εκτός εάν εκείνο αποδείξει ότι ο ισχυρισμός έγινε με «πραγματικό δόλο», ήτοι με γνώση ότι ήταν ψευδής ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για το κατά πόσον ήταν ψευδής ή όχι»¹⁸. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και ο ιδιαίτερα αυστηρός –για τον εκάστοτε ενάγοντα– κανόνας του *πραγματικού δόλου* δεν μπορεί να παράσχει στους δημοσιογράφους επαρκή προστασία από το πάγωμα του λόγου που μπορεί να επιφέρει μία προσχηματική αγωγή, η οποία ασκείται με κακή πίστη από πλευράς του ενάγοντος, όχι για να γίνει δεκτή, αλλά προκειμένου να εξοτρώσει ηθικά και οικονομικά τον δημοσιογράφο¹⁹. Γι' αυτό και σε δεκάδες Πολιτείες των ΗΠΑ υφίστανται ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των Slapps, οι οποίες δημιουργούν ένα πολύ ισχυρό προστατευτικό πλέγμα για τους δημοσιογράφους²⁰.

11. Υπενθυμίζεται εδώ, γενικότερα, ότι το ΕΔΔΑ εξετάζει αν οι περιορισμοί της προστατευόμενης από το άρθ. 10 ΕΣΔΑ ελευθερίας της έκφρασης προβλέπονται εκ του νόμου, αν εξυπηρετούν έναν από τους περιοριστικά αναφερόμενους στην παρ. 2 του ιδίου άρθρου δημόσιους σκοπούς, καθώς και αν είναι αναγκαίοι σε μία δημοκρατική κοινωνία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι αν ανταποκρίνονται σε κάποια «επιτακτική κοινωνική ανάγκη» – βλ. σχετ. ΕΔΔΑ, *Handyside v. The United Kingdom*, 7.2.1976, (1979-80) E.H.R.R. 737, παρ. 48.

12. Βλ. και Βρεττού, ΔΙΤΕ 2022, 233· πρβλ. επίσης *Majer/Schwarz*, JZ 2024, 546.

13. Βλ. ΕΔΔΑ, 000 Memo κατά Ρωσίας, 15.3.2022 (τελ. 15.6.2022), ΔΙΤΕ 2022, 225, παρ. 44.

14. Παρ. 45

15. Βρεττού, ΔΙΤΕ 2022, 232-233.

16. Βρεττού, ΔΙΤΕ 2022, 232-233, όπου και περαιτέρω παραπομπές.

17. *The New York Times Co v. Sullivan*, 376 U.S. 245, 270 (1964). Σχετ., αντί άλλων εδώ, διεξοδικά *Τσακυράκης*, Η ελευθερία του λόγου στις ΗΠΑ, σ. 31, 121 επ., 282-283, 290 επ., 374-375 και *Dworkin*, *The Coming Battles over Free Speech...*

18. *The New York Times...*, 279-280. Σχετ., και πάλι, *Τσακυράκης*, όπ.ανωτ., ιδίως σ. 126-127 και 290 επ. και *Dworkin*, *The Coming Battles over Free Speech...*, κεφ. 1, 3. Για τη θεμελίωση του κανόνα του πραγματικού δόλου στη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ βλ. Βρεττού, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα (2014), σ. 14 επ.

19. Βρεττού, ΔΙΤΕ 2021, 524.

20. Και πάλι Βρεττού, ΔΙΤΕ 2021, 524-525, όπου και οι ακόλουθες συμπερασματικές παρατηρήσεις: «...η «ενίσχυση» του κανόνα του πραγματικού δόλου με τους κανόνες του δικονομικού δικαίου *Anti-Slapp*, οδηγεί σε έναν ανυπέρβλητο κανόνα για τη θεμελίωση αγωγών δυσφήμισης και σε πλήρη αδυναμία επικράτησης του ενάγοντος, ενώ θέτει τους δημοσιογράφους στο απυρόβλητο, ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν πρόκειται απαραίτητα για ζητήματα που άπτονται της πολιτικής αλήθειας και της ελεύθερης αγοράς ιδεών».

II. Υφιστάμενο κανονιστικό πλαίσιο - Ιδίως η Οδηγία (ΕΕ) 2024/1069

Η σημαντικότερη εξέλιξη σε σχέση με τις αντι-Slapp νομοθεσίες στον ευρωπαϊκό χώρο αποτελεί, ασφαλώς, η Οδηγία 2024/1069 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Απριλίου 2024, «για την προστασία των προσώπων που προβαίνουν σε ενέργειες συμμετοχής του κοινού από προδήλως αβάσιμες αγωγές ή καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες («στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού»)), γνωστή και ως Οδηγία αντι-Slapp (εφεξής: *Οδηγία*), που θα τεθεί σε ισχύ μέχρι την 7η.5.2026²¹. Αντικείμενο της Οδηγίας είναι η παροχή εγγυήσεων έναντι προδήλως αβάσιμων αγωγών ή καταχρηστικών δικαστικών διαδικασιών σε αστικές υποθέσεις με *διασυνοριακές επιπτώσεις*, οι οποίες στρέφονται κατά φυσικών και νομικών προσώπων επειδή αυτά προβαίνουν σε «*ενέργειες συμμετοχής του κοινού σε θέματα δημοσίου συμφέροντος*». Ειδικότερα:

Εν πρώτοις, σύμφωνα με το κομβικής σημασίας άρθρ. 4 της Οδηγίας, «*θέμα δημόσιου συμφέροντος*» θεωρείται κάθε θέμα που επηρεάζει το κοινό σε βαθμό τέτοιο που να μπορεί να του προκαλέσει θεμιτό ενδιαφέρον σε τομείς, όπως: τα θεμελιώδη δικαιώματα, η δημόσια υγεία, η ασφάλεια, το περιβάλλον ή το κλίμα· δραστηριότητες φυσικού ή νομικού προσώπου που είναι δημόσια προσωπικότητα στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα· υποθέσεις που βρίσκονται υπό εξέταση από νομοθετικό, εκτελεστικό ή δικαστικό όργανο ή οποιαδήποτε άλλη επίσημη διαδικασία· ισχυρισμοί περί διαφθοράς, απάτης ή οποιωνδήποτε άλλων ποινικών αδικημάτων ή περί διοικητικών αδικημάτων που αφορούν σε τέτοιου είδους θέματα, κ.λπ.

Εξίσου κρίσιμος, πρακτικά και θεωρητικά, είναι ο ίδιος ο ορισμός των «*καταχρηστικών δικαστικών διαδικασιών προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού*». Ως τέτοιες νοούνται οι «*δικαστικές διαδικασίες οι οποίες δεν κινούνται με στόχο τη γνήσια κατοχύρωση ή άσκηση δικαιώματος, αλλά έχουν ως κύριο σκοπό τους την αποτροπή, τον περιορισμό ή την τιμωρία της συμμετοχής του κοινού, συχνά με εκμετάλλευση μιας ανισορροπίας ισχύος μεταξύ των διαδίκων*». Η Οδηγία αναφέρει, εν συνεχεία, τις σημαντικότερες *ενδείξεις* ενός τέτοιου σκοπού, όπως: ο δυσανάλογος, υπερβολικός ή παράλογος χαρακτήρας της αγωγής ή μέρους αυτής, συμπεριλαμβανομένης της υπέρμετρης αξίας της διαφοράς· η ύπαρξη πολλαπλών διαδικασιών που κινούνται από τον ενάγοντα ή συνδεδεμένους με αυτόν διαδίκους σε σχέση με παρόμοιες υποθέσεις· ο εκφοβισμός, η παρενόχληση ή η διατύπωση απειλών από τον ενάγοντα ή τους εκπροσώπους του, πριν από τη διαδικασία ή κατά τη διάρκειά της, καθώς και παρόμοια συμπεριφορά του ενάγοντος σε παρόμοιες ή παράλληλες υποθέσεις· η κακόπιστη χρήση οικονομικών τακτικών, όπως η καθυστέρηση της διαδικασίας, η δόλια ή καταχρηστική άγρα αρμόδιου δικαστηρίου

(*forum shopping*) ή η κακόπιστη διακοπή των υποθέσεων σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας.

Εκείνα τα *στοιχεία-ενδείκτες*, πάντως, που ξεχωρίζουν στη σχετική επιστημονική συζήτηση είναι τα ακόλουθα: (α) η ανισορροπία ή ασυμμετρία δύναμης μεταξύ των διαδίκων, (β) η ιδιότητα του εναγομένου ως δημοσιογράφου, (γ) η ιδιότητα του ενάγοντος ως δημοσίου προσώπου (αξιωματούχου κ.λπ.), (δ) η φύση του επίδικου ζητήματος ως ζητήματος της επικαιρότητας ή δημοσίου ενδιαφέροντος, (ε) η υπέρογκη αιτούμενη ηθική βλάβη, (στ) η νομική βάση της κρινόμενης αγωγής, (ζ) το αν έχει ασκηθεί συγχρόνως και ένδικο βοήθημα ποινικού δικαίου, (η) το αν προηγήθηκε προσπάθεια εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς και (θ) η άσκηση περισσότερων αγωγών κατά του ίδιου εναγομένου (ιδίως όταν δεν συνεκδικάζονται από τα εθνικά δικαστήρια)²². Στο ίδιο πλαίσιο, θα πρέπει να βαρύνει ιδιαίτερα και η τήρηση ή μη, κατά την προετοιμασία και παρουσίαση του επίμαχου δημοσιεύματος, των *συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου*²³, που περιλαμβάνουν, κατά βάση, το καθήκον σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας, το καθήκον αληθείας και διασταύρωσης της ειδήσης, καθώς επίσης και το καθήκον σεβασμού των απόψεων και ιδίως ακρόασης του τιγομένου και παροχής σ' αυτόν της δυνατότητας τοποθέτησης έναντι των καταγγελλομένων (*audiatur et altera pars*)²⁴.

Ενόψει των ανωτέρω, μπορεί ήδη να συμπεράνει κανείς ότι το στοιχείο της καταχρηστικότητας της ασκούμενης αγωγής προσλαμβάνει τα χαρακτηριστικά ενός *ελαστικού πραγματικού*, οι επιμέρους όροι-ενδείξεις του οποίου μπορεί να εμφανίζουν παραλλάσσοντα κάθε φορά βαθμό πληρώσεως ή εντάσεως, κατά το πρότυπο του *κινητού συστήματος* του αυστριακού νομομαθούς *Walter Wilburg*²⁵. Με άλλες λέξεις, η σχετική απόφαση περί καταχρηστικής ή μη άσκησης θα πρέπει να εδράζεται κάθε φορά σε μία *συνολική στάθμιση-αξιολόγηση (Gesamtwürdigung)* όλων των επιμέρους παραμέτρων της ατομικά κρινόμενης περίπτωσης κατά το πρότυπο ενός κατά *Wilburg* *κινητού συστήματος*. Θα είναι ιδίως το αποτέλεσμα μιας συνολικής *in concreto* *στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων ενάγοντος και εναγομένου*, στο πλαίσιο της οποίας ο δι-

22. Βλ. Βρεττού, ΔΙΤΕ 2021, 528, 531 και την ίδια, ΔΙΤΕ 2022, 233.

23. Βλ. και Majer/Schwarz, JZ 2024, 549.

24. Βλ. ενδεικτ. εδώ και Καράκωστα, Συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και προστασία της προσωπικότητας, ΕλλΔνη 1993, 1423 επ.

25. Εγγύτερα σχετ. Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραγιών (2000), αρ. 138 επ., 495 και Καραμπατζός, Κατάχρηση δικαιώματος κατ' άρθρ. 281 ΑΚ – Δόγματος και νομολογίας επίσκεψη: από τις παραδοσιακές μορφές κατάχρησης μέχρι σύγχρονα ζητήματα καταχρηστικής άρνησης σύναψης συμβάσεως (ιδίως λόγω δυσμενούς διακριτικής μεταχείρισης, discrimination), ΕλλΔνη 2019, 966-967, όπου και περαιτέρω παραπομπές· βλ. επίσης Wilburg, Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Recht (1950)· τον ίδιο, Zusammenspiel der Kräfte im Aufbau des Schuldrechts, AcP 163 (1963), 346 επ.· Canaris, Systemdenken und Systembegriff in der Jurisprudenz², σ. 74 επ.

21. Για την προϊστορία της Οδηγίας βλ. ενδεικτ. Βρεττού, ΔΙΤΕ 2021, 526 επ.

καστής θα πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν του και τα συγκρουόμενα σε συνταγματικό επίπεδο δικαιώματα, ήτοι αφενός μεν την ελευθερία έκφρασης και την ελευθεροτυπία κατά τα άρθρ. 14 παρ. 1-2, 5 παρ. 1 και 5Α παρ. 1 Συντ. –σε συνδυασμό και με το άρθρ. 25 παρ. 3 Συντ. περί απαγόρευσης της καταχρηστικής ασκήσεως δικαιώματος–, αφετέρου δε την προστασία της προσωπικότητας και της αξίας του ανθρώπου κατά τα άρθρ. 5 παρ.1-2 και 2 παρ. 1 Συντ. και το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας κατ' άρθρ. 20 παρ. 1 Συντ., υπό το πρίσμα δε και των επιταγών της αρχής της αναλογικότητας κατ' άρθρ. 25 παρ. 1 εδ. δ' Συντ., η οποία, ως γνωστόν, λειτουργεί ως *περιορισμός των περιορισμών (Schranken-Schranke)* που επιβάλλονται σε ατομικά δικαιώματα.

Περαιτέρω, όσον αφορά τώρα στο *αντικειμενικό πεδίο* εφαρμογής (*ratione materiae*) της Οδηγίας, αυτή εφαρμόζεται, κατά το γράμμα της, μόνον σε καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες που έχουν *διασυννοριακές επιπτώσεις*. Αυτό σημαίνει ότι, εάν οι διάδικοι έχουν την κατοικία τους στο ίδιο κράτος-μέλος με αυτό της έδρας του επιληφθέντος δικαστηρίου και *όλα τα άλλα στοιχεία που αφορούν στην υπόθεση βρίσκονται στο εν λόγω κράτος-μέλος*, η υπόθεση δεν έχει διασυννοριακές επιπτώσεις κατ' άρθρ. 5 της Οδηγίας και, συνακόλουθα, η τελευταία δεν εφαρμόζεται. Η ανάδειξη της διασυννοριακής διάστασης των Slapps σχετίζεται με την πολυπλοκότητα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εναγόμενοι προκειμένου να διαχειριστούν διαδικασίες σε άλλες δικαιοδοσίες, ενίοτε σε πολλαπλές και συγχρόνως²⁶.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονισθούν οι ακόλουθες δύο κρίσιμες παράμετροι: (α) Από τη μία πλευρά, ο ανωτέρω ορισμός των διασυννοριακών επιπτώσεων επιτρέπει την εφαρμογή της Οδηγίας σε περίπτωση που ορισμένα μόνο στοιχεία ή έστω και ένα μόνο βρίσκονται σε διαφορετικό κράτος-μέλος: αυτό λ.χ. μπορεί να συμβαίνει σε εικαζόμενες προσβολές της προσωπικότητας διά του διαδικτύου ή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπου μία υπόθεση δημοσίου ενδιαφέροντος μπορεί να έχει λάβει ευρεία (διασυννοριακή) δημοσιότητα. (β) Από την άλλη πλευρά, η Σύσταση που εξέδωσε η ΕΕ στις 27.4.2022²⁷ και ήταν συμπληρωματική προς την τότε Πρόταση Οδηγίας, αλλά και αμέσως εφαρμόσιμη στα κράτη-μέλη, πρότεινε στα τελευταία να *επεκτείνουν την εφαρμογή της Οδηγίας και στις εγχώριες υποθέσεις* – τις υποθέσεις, δηλαδή, *χωρίς στοιχείο διασυννοριακότητας*. Στο ίδιο πνεύμα, η αντίστοιχη Σύσταση CM/Rec(2024)2 που απηύθυνε πρόσφατα το Συμβούλιο της Ευρώπης προς τα 46 κράτη-μέλη του για την αντιμετώπιση των στρατηγικών διώξεων εναντίον της δημόσιας συμμε-

τοχής²⁸ καταλαμβάνει κάθε στρατηγική αγωγή ανεξάρτητα από το αν έχει διασυννοριακό χαρακτήρα. Η Σύσταση αυτή αποτελεί τμήμα των ευρύτερων υποχρεώσεων των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να διασφαλίσουν *ένα ασφαλές και ευνοϊκό περιβάλλον για τη συμμετοχή στο δημόσιο διάλογο*, το οποίο και συνιστά απαραίτητο χαρακτηριστικό των πλουραλιστικών δημοκρατικών κοινωνιών που σέβονται το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Σύσταση απαριθμεί, μάλιστα, μία σειρά από *ενδείκτες (indicators)* για την αναγνώριση των Slapps, που ομοιάζουν προς τους προαναφερθέντες (λ.χ. προσπάθεια εκμετάλλευσης της ανισορροπίας δύναμης για την άσκηση πίεσης προς τον εναγόμενο, αξιώσεις του ενάγοντος οι οποίες αποτελούν κατάχρηση νόμων ή διαδικασιών κ.λπ.). Σε αντίθεση δε με την Οδηγία, η Σύσταση αυτή περιέχει μια εκτενή περιπτωσιολογία των πιθανών Slapps²⁹.

Ενόψει των σαφών αυτών συστάσεων –που αποδίδουν ένα ευρύτερο προστατευτικό πνεύμα υπέρ όσων συμμετέχουν στον δημόσιο διάλογο–, και προς πληρέστερη και αποτελεσματικότερη προστασία της ελευθεροτυπίας, σε συμφωνία δε και με τις επιταγές ιδίως του άρ. 14 παρ. 1-2 Συντ., θα ήταν ενδεδειγμένη μία επέκταση του πεδίου εφαρμογής των ρυθμίσεων της Οδηγίας, κατά τη μεταφορά της στην ελληνική έννομη τάξη, ώστε αυτό να καταλαμβάνει και υποθέσεις με αμιγώς ή κατά κύριο λόγο εγχώριες-εθνικές επιπτώσεις. Συγχρόνως, σε συμμόρφωση ιδίως με τη Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Ελληνική Πολιτεία θα πρέπει να εκμεταλλευτεί τη νομοθετική συγκυρία και να επεκτείνει τη σχετική προστασία *και σε υποθέσεις δημοσίου χαρακτήρα* (: φορολογικές, τελωνειακές, διοικητικές και ποινικές).

Τέλος, η Οδηγία αφιερώνει μεγάλο μέρος των ρυθμίσεών της (άρθρ. 6 επ.) στην εξειδίκευση των *εγγυήσεων* που πρέπει να παρέχονται στα φυσικά και νομικά πρόσωπα που αποσκοπεί να προστατεύσει³⁰. Αναφέρει ρητά τρεις βασικές δικονομικές εγγυήσεις, οι οποίες έχουν ειδικότερα ως εξής: (α) απόρριψη σε πρώιμο δικονομικό στάδιο προδήλως αβάσιμων αγωγών, συνδυαστικά με την επιβάρυνση του ενάγοντος με το σχετικό βάρος απόδειξης: ήτοι, εν προκειμένω, τα κράτη-μέλη θα πρέπει να μεριμνήσουν ώστε τα δικαστήρια να μπορούν να απορρίπτουν, έπειτα από κατάλληλη εξέταση, αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού ως προδήλως αβάσιμες, σε όσο το δυνατόν πιο πρώιμο στάδιο της διαδικασίας (*early dismissal*), σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώ το βάρος της απόδειξης του βασίμου της αγωγής φέρει ο ενάγων που άσκησε την αγωγή, με τα κράτη-μέλη να υποχρεούνται έτσι να διασφαλίσουν ότι, σε περίπτωση που ο εναγόμενος αι-

26. Βλ. αιτ. σκ. 30 της Οδηγίας.

27. Σύσταση (ΕΕ) 2022/758 της Επιτροπής της 27ης Απριλίου 2022 σχετικά με την προστασία των δημοσιογράφων και των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από προδήλως αβάσιμες ή καταχρηστικές δικαστικές διαδικασίες προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού («στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού»).

28. Recommendation CM/Rec(2024)2 of the Committee of Ministers to member States on countering the use of strategic lawsuits against public participation (SLAPPs) – σκετ. <https://rm.coe.int/0900001680af2805>.

29. Appendix to Recommendation CM/Rec(2024)2 of the Committee of Ministers to member States on countering the use of strategic lawsuits against public participation (SLAPPs), παρ. I.8.

30. Πρβλ. και Majer/Schwarz, JZ 2024, 547 επ.

τηθεί απόρριψη σε πρώιμο στάδιο, απόκειται στον ενάγοντα να τεκμηριώσει την αγωγή του, ώστε να μπορέσει το δικαστήριο να αξιολογήσει το αν δεν είναι προδήλως αβάσιμη³¹. (β) παροχή μέσων έννομης προστασίας έναντι των καταχρηστικών πρακτικών που μπορεί να καταλαμβάνουν την επιδίκαση των δικαστικών εξόδων, την καταβολή αποζημίωσης για υφιστάμενη ζημία και την επιβολή λοιπών κυρώσεων· και (γ) παροχή εγγυοδοσίας υπέρ του εναγομένου (πρβλ. και άρθρ. 162 επ. ΚΠολΔ) για τα εκτιμώμενα δικαστικά έξοδα, που μπορούν να περιλαμβάνουν τα έξοδα νομικής εκπροσώπησης στα οποία υποβλήθηκε ο εναγόμενος, και τυχόν αποζημίωση (εφόσον υφίσταται σχετική πρόβλεψη στο εθνικό δίκαιο). Στις εγγυήσεις προστασίας του κοινού μπορεί να προστεθεί και η προστασία έναντι δικαστικών αποφάσεων που εκδίδονται σε τρίτες χώρες: (α) μέσω της άρνησης αναγνώρισης μιας τέτοιας απόφασης, εφόσον η διαδικασία έκδοσής της κριθεί προδήλως αβάσιμη ή καταχρηστική κατά το δίκαιο του κράτους αναγνώρισης ή εκτέλεσης, και (β) μέσω της δυνατότητας αποζημίωσης του προσώπου, από τα δικαστήρια του τόπου κατοικίας του, για τη ζημία και τα έξοδα που συνδέονται με διαδικασία που έλαβε χώρα ενώπιον δικαστηρίου τρίτης χώρας. Κατά τη μεταφορά της Οδηγίας στις εθνικές έννομες τάξεις, τα κράτη-μέλη, λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις ιδιαιτερότητες κυρίως του εθνικού δικονομικού τους δικαίου, οφείλουν να ενσωματώσουν αυτές τις δέσμες μέτρων.

III. Οι Slapps υπό το ισχύον δόγμα του Αστικού Δικαίου

Ανεξάρτητα, πάντως, από τον τρόπο που θα επιλέξει εν τέλει ο Έλληνας νομοθέτης να ενσωματώσει τις ρυθμίσεις της Οδηγίας, από πλευράς ισχύοντος δόγματος του Αστικού Δικαίου η περίπτωση των Slapps παρουσιάζει σοβαρές ομοιότητες με μία ήδη γνωστή, ιδιαίτερη μορφή καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος κατ' άρθρ. 281 ΑΚ, η οποία συντρέχει όταν το δικαίωμα ασκείται με *κακόβουλο τρόπο*, ήτοι όταν το δικαίωμα ασκείται χωρίς κάποιο έννομο συμφέρον του δικαιούχου και με –κύριο ή αποκλειστικό– σκοπό την πρόκληση βλάβης στα έννομα αγαθά του άλλου μέρους³². Η μορφή αυτή καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, η οποία προϋποθέτει κατ' εξαίρεση τη συνδρομή *δόλου* στο πρόσωπο του ασκούντος το δικαίωμα, ανάγεται ήδη στο ρωμαϊκό δίκαιο, όπου γινόταν δεκτό ότι η άσκηση του δικαιώματος δεν δύναται να φθάσει και μέχρι

κακοβουλίας (*malitiis non est indulgendum*, Πανδ. 6.1.38)· δεν συγχωρείτο, δηλαδή, η άσκηση του δικαιώματος όταν γίνεται όχι προς ωφέλεια του δικαιούχου, αλλ' αποκλειστικά και μόνον για να ζημιωθεί κάποιος άλλος (*animo alii nocendi*)³³. Κατά μάλλον κρατούσα γνώμη, η πρόθεση πρόκλησης βλάβης/ζημίας μπορεί να συναχθεί και *αντικειμενικά* από την έλλειψη σοβαρού ενδιαφέροντος ή ωφέλειας από την άσκηση του επίμαχου δικαιώματος³⁴. Ενδεικτικά δε, ως κριτήρια για τη διάγνωση *κακοβουλίας* αναφέρονται τα ακόλουθα: η απουσία κάποιου ιδιαιτέρου ή σημαντικού λόγου για την άσκηση του δικαιώματος ή η ύπαρξη έντασης, εμπάθειας, αισθήματος εκδίκησης κ.λπ. στις σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων προσώπων³⁵.

Η περίπτωση των Slapps ευχερώς μπορεί να υπαχθεί στην κατηγορία αυτή καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, εφόσον ασφαλώς συντρέχουν κάποια από τα προαναφερθέντα κριτήρια και ιδίως εκείνο της ασυμμετρίας δύναμης μεταξύ των διαδίκων ή της άσκησης πολλαπλών αγωγών κατά του ιδίου προσώπου με υψηλά ζητούμενα οικονομικά ποσά, και δη σε διαφορετικά *fora*, με πρόδηλο σκοπό την οικονομική και ηθική εξουθένωση του εναγομένου, τη στιγμή μάλιστα που εκείνος έχει δημοσιεύσει μία στοιχειοθετημένη δημοσιογραφική έρευνα σε σχέση με υπόθεση που άπτεται του δημοσίου συμφέροντος.

Η παρούσα μορφή καταχρηστικότητας μπορεί να οδηγή, κατόπιν προβολής σχετικής ενστάσεως από τον εναγόμενο δημοσιογράφο, στην απόρριψη μιας αγωγής Slapp ως καταχρηστικής, όπως επίσης και να γεννά υπέρ εκείνου αξίωση αποζημίωσης, προεχόντως δυνάμει του άρθρ. 919 ΑΚ, οπότε, συνακόλουθα, θα δίδεται και η δυνατότητα χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης κατ' άρθρ. 932 ΑΚ. Επιπλέον, η αξίωση εδώ αποζημίωσης κατ' άρθρ. 919 ΑΚ, από μέρους του εναγομένου με αγωγή Slapp, μπορεί να έχει ιδιαίτερη σημασία και για τη διεκδίκηση δικηγορικών εξόδων, ιδίως όταν αυτά υπερβαίνουν τη νόμιμη αμοιβή (βλ. τον περιορισμό του άρθρ. 189 περ. γ' ΚΠολΔ)³⁶.

Γενικότερα δε, οι πρόσφατες αξιολογήσεις και επιταγές της νομολογίας του ΕΔΔΑ, σε συνδυασμό με το άρθρ. 10 ΕΣΔΑ, καθώς και εκείνες του Ενωσιακού νομοθέτη περί Slapp και, ειδικότερα, μία σύμφωνη με την ΕΣΔΑ και το Ενωσιακό Δίκαιο ερ-

31. Πρβλ. και Βρετού, ΔΙΤΕ 2022, 234, όπου και ενόψει της τότε (κατά το έτος 2022) υφιστάμενης Πρότασης Οδηγίας επισημαίνονταν ήδη σχετικά ότι «[ε]νδιαφέρουσα θα είναι και από δικονομικής άποψης η αντιμετώπιση των αγωγών SLAPP εκ μέρους του ΕΔΔΑ, καθώς το τελευταίο ενδέχεται να επιλαμβάνεται της υποθέσεως, όχι κατόπιν της έκδοσης αμετάκλητης απόφασης στην κύρια δίκη, αλλά κατόπιν αμετάκλητης απόρριψης της ένδικης προδήλως αβάσιμης αγωγής σε πρώιμο στάδιο...» (χωρίς, δηλαδή, να έχουν εξαντληθεί προηγουμένως τα εσωτερικά ένδικο μέσα).

32. Αντί άλλων εδώ Καραμπατζός, ΕΛΛΔν 2019, 969 επ., όπου και περαιτέρω παραπομπές σε θεωρία και νομολογία.

33. Μπαλής, ΓενΑρχΑΔ⁸, παρ. 166, σ. 426, όπου και υπογραμμίζεται ότι: «...διά τον μοναδικόν αυτόν περιορισμόν το ρωμαϊκόν δίκαιον προσφεύγει εις το υποκειμενικόν κριτήριον του δόλου του δικαιούχου· απαιτεί τούτέστι να αποδειχθῇ η πρόθεσις τούτου όπως ζημιώσῃ άλλον· δεδομένου δε ότι η τοιαύτη απόδειξις της προθέσεως είναι πράγμα κατ' εξοχήν δυσχερές, προφανώς ο περιορισμός αυτός είναι ως να μη υπήρχεν» (η πλαγιολογία στο πρωτότυπο).

34. ΕφΛαρ 36/1987 ΝοΒ 1987, 785· ΕιρΠόδ 91/1996 ΤΝΠ Ισοκράτης· σχετ. και Κουράκης, Κατάχρησις δικαιώματος κατά το ιδιωτικόν και το δημόσιον δίκαιον (1978), σ. 57 και Απ. Γεωργιάδης, εν: ΑΚ Γεωργιάδης/Σταθόπουλου, τόμ. Ι/β², άρθρ. 281 αρ. 250.

35. Σχετ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.ανωτ., αρ. 252· βλ. επίσης ενδεικτ. ΑΠ 622/2008 ΝοΒ 2008, 2183.

36. Η δυνατότητα αυτή γίνεται κατ' αρχήν δεκτή στη Γερμανία – βλ. Majer/Schwarz, JZ 2024, 550.

μηνεία ιδίως των άρθρ. 57, 59 και 914, 932 ΑΚ επιβάλλουν ήδη από τώρα μεγαλύτερη φειδώ από τα δικαστήρια κατά την κατάφαση τυχόν παράνομης συμπεριφοράς ενός δημοσιογράφου για την κριτική που άσκησε σε δημόσιο πρόσωπο, αξιωματούχο κοκ³⁷. Τούτο προεχόντως, μάλιστα, εφόσον εκείνος τήρησε τις βασικές συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου, παρουσιάζοντας δε μία στοιχειοθετημένη δημοσιογραφική έρευνα. Αντιστρόφως, όπως κατωτέρω αναλύεται, η μη τήρηση των συναλλακτικών αυτών υποχρεώσεων θα οδηγεί κατ' αρχήν στην πλήρωση του παρανόμου και, ενδεχομένως, και στον αποκλεισμό της άρσης αυτού δυνάμει της ενστάσεως του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση.

Β. Η άμυνα του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος

Πλην της άμυνας περί ύπαρξης αγωγής Slapp, είτε αυτή προβάλλεται με τη μορφή του ειδικού ένδικου βοηθήματος που θα προβλεφθεί με τη μεταφορά της Οδηγίας στο εσωτερικό δικαιο είτε μέσω ενστάσεως εκ του άρθρ. 281 ΑΚ, όπως εκτίθεται ανωτέρω, τίθεται τώρα το ερώτημα αν, μετά την πρόσφατη κατάργηση του άρθρ. 367 ΠΚ, παραμένει στις υποθέσεις προσβολής της προσωπικότητας διά του Τύπου η άμυνα του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση.

Ι. Η κατάργηση του αδικήματος της απλής δυσφήμισης

Δυνάμει των άρθρ. 136 και 138 παρ. 1 του Ν 5090/2024, από την 1η.5.2024 καταργήθηκαν τα άρθρ. 362 και 367 ΠΚ. Συγκεκριμένα, καταργήθηκε το αδίκημα της απλής δυσφήμισης κατ' άρθρ. 362 ΠΚ, αλλά και το άρθρ. 367 ΠΚ, το οποίο προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ως λόγο άρσης του άδικου χαρακτήρα τη διαφύλαξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος. Η αιτιολογική έκθεση του Ν 5090/2024 δεν είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική ως προς τους σκοπούς του νομοθέτη: όπως αναφέρεται σ' αυτήν, «το άρθρο 362 περί του αδικήματος της απλής δυσφήμισης καταργείται, καθώς η απλή δυσφήμιση δεν θα φέρει πλέον αξιόποιο χαρακτήρα», ενώ το άρθρ. 367 ΠΚ «επακολούθως καταργείται μη φέρον δικαιοπολιτικό έρεισμα». Παρά τη σχετική σιωπή της αιτιολογικής έκθεσης, η ανάγκη αποποινικοποίησης των υποθέσεων δυσφήμισης προβαλλόταν ήδη στα ευρωπαϊκά νομοθετήματα και συστάσεις, προς τα οποία ενδεχομένως ο Έλληνας νομοθέτης θέλησε να συμμορφωθεί, συγχρόνως δε είχε επανειλημμένως επισημανθεί και στη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία αποτελεί για τα κράτη-μέλη ερμηνευτικό δεδικασμένο.

Ειδικότερα, την ανάγκη αποποινικοποίησης της δυσφήμισης χάριν της απρόσκοπτης άσκησης ελευθερίας της έκφρασης υπεδείκνυε η προαναφερθείσα Σύσταση 2022/758 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στη Σύσταση αυτή, τα κράτη-μέλη καλούνται να επανεξετάσουν την κατάσταση σε εθνικό επίπεδο, ώστε

να διασφαλίσουν ότι οι ισχύουσες εθνικές νομοθεσίες προβλέπουν τις αναγκαίες εγγυήσεις για την αντιμετώπιση των Slapps. Η Σύσταση αποσκοπεί, δηλαδή, στη γενική αναμόρφωση του δικαίου δυσφήμισης στα κράτη-μέλη, ώστε να μην ευνοείται η άσκηση τέτοιου είδους αγωγών. Στο πλαίσιο αυτό, συνιστάται στα κράτη-μέλη, μεταξύ άλλων, να καταργήσουν τις ποινές φυλάκισης για υποθέσεις δυσφήμισης, καθώς και να προκρίνουν τη χρήση του Διοικητικού ή του Αστικού Δικαίου αντί του Ποινικού για την αντιμετώπιση υποθέσεων αυτού του είδους, υπό την προϋπόθεση ότι οι οικείες διατάξεις έχουν λιγότερο τιμωρητικό χαρακτήρα και ότι οι διοικητικοί κανόνες αποκλείουν κάθε μορφή κράτησης³⁸.

Τη συμμόρφωση του Έλληνα νομοθέτη με την εν λόγω Σύσταση διά της αποποινικοποίησης της δυσφήμισης διαπιστώνει πλέον η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Κράτος Δικαίου του 2024, όπου και αναφέρεται ότι «όσον αφορά την απειλή των SLAPP και την ανταπόκριση στις συστάσεις του 2023 και του 2022, η Ελλάδα και η Ιρλανδία έχουν σημειώσει πρόοδο όσον αφορά το νομοθετικό έργο για τη θέσπιση ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων και/ή την αναθεώρηση της νομοθεσίας τους για τη δυσφήμιση». Ειδικότερα, στην ίδια Έκθεση υπογραμμίζεται σε σχέση με την κατάργηση της απλής δυσφήμισης ότι «στόχος της μεταρρύθμισης αυτής είναι η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και η προστασία των δημοσιογράφων από καταχρηστικές αγωγές», ότι «[ο]ι οργανώσεις δημοσιογράφων και η κοινωνία των πολιτών ζητούν εδώ και καιρό την αποποινικοποίηση της δυσφήμισης», καθώς επίσης και ότι «η κυβέρνηση επισημαίνει ότι, λόγω της κατάργησης του αδικήματος της απλής δυσφήμισης στο επίπεδο του ποινικού δικαίου, είναι δύσκολη η άσκηση αγωγής αποζημίωσης»³⁹.

Έπειτα, όπως ήδη ελέχθη ακροθιγώς ανωτέρω, ο κίνδυνος παγώματος του λόγου από την καταδίκη των δημοσιογράφων σε στερητική της ελευθερίας ποινή συνεπεία τελέσεως του αδικήματος της απλής δυσφήμισης έχει επισημανθεί και από το ΕΔΔΑ, σε υποθέσεις μάλιστα που οδήγησαν στην καταδίκη της Ελλάδας για τον λόγο αυτό. Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι, ακόμη και σε περιπτώσεις που το δικαίωμα στην προστασία της τιμής υπερέχει εμφανώς της ελευθερίας της έκφρασης, στο μέτρο που η επιβαλλόμενη ποινή αποτελεί δυσανάλογο μέτρο για τον επιδιωκόμενο σκοπό, αυτή δεν ανταποκρίνεται σε επιτακτική κοινωνική ανάγκη και, ως εκ τούτου, υφίσταται παραβίαση του άρθρ. 10 ΕΣΔΑ. Έτσι, το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένα τονίσει, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πρόσφατη απόφασή του στην υπόθεση Μπαλάσκας κατά Ελλάδος (5.11.2020), ότι «η επιβολή ποινής φυλάκισης σε υποθέσεις δυσφήμισης θα είναι συμβατή με την ελευθερία της έκφρασης όπως εγγυάται το άρθρο 10 της Σύμβασης μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ιδίως όταν άλλα θεμελιώδη δικαιώματα

37. Πρβλ. και Βρεττού, ΔΙΤΕ 2022, 234.

38. Βλ. και Βρεττού, ΕΔΔΑ Κίτσος κατά Ελλάδος: Μία ακόμη καταδίκη της Ελλάδας λόγω επιβολής ποινής φυλάκισης για δυσφήμιση, εν: Syntagma Watch, 25.10.22.

39. SWD(2024) 808 τελ.

έχουν υποστεί σοβαρή ζημία, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση ρητορικής μίσους ή υποκίνησης βίας [...] Μια τέτοια κύρωση, από τη φύση της, θα έχει αναπόφευκτα ένα ψυχρό αποτέλεσμα στη δημόσια συζήτηση, και η αντίληψη ότι η ποινή του προσφεύγοντος πράγματι ανεστάλη δεν μεταβάλλει το συμπέρασμα αυτό, ιδίως δεδομένου ότι η ίδια η καταδικαστική απόφαση δεν είχε διαγραφεί»⁴⁰.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι βασικός σκοπός της κατάργησης της απλής δυσφήμισης ως ποινικού αδικήματος, είτε αυτή αποτέλεσε συμμόρφωση προς τη Σύσταση της ΕΕ είτε προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ήταν να αποφευχθεί το πάγωμα του λόγου που επιφέρει η ποινική ευθύνη για κάθε δυσφημητικό ισχυρισμό. Εξάλλου, ο κίνδυνος του εκφοβιστικού αποτελέσματος που θα επέφερε στη λειτουργία του Τύπου το φάσμα της επιβολής υπέρμετρης ποινής σε περιπτώσεις δυσφήμισης υπήρξε και η κύρια αιτία για την παροχή συνταγματικής προστασίας σε δυσφημητικούς ισχυρισμούς από τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, το οποίο και προσφέρει την πιο φιλελεύθερη προστασία στην ελευθερία της έκφρασης, όπως ήδη προαναφέρθηκε⁴¹.

II. Η θεμελίωση του παρανόμου στην παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου

Το ζήτημα που τίθεται, κατόπιν της κατάργησης της απλής δυσφήμισης ως ποινικού αδικήματος, σε επίπεδο Αστικού Δικαίου είναι αν η κατάργηση του εν λόγω αδικήματος δύναται πράγματι να επιφέρει περιορισμό των Slapps, όπως αναφέρεται στην Έκθεση του 2024 για την κατάσταση του Κράτους Δικαίου στην Ελλάδα. Ειδικότερα, μετά την κατάργηση των άρθρ. 362 και 367 ΠΚ, έρχεται στο προσκήνιο τόσο το ζήτημα της

θεμελίωσης του παρανόμου στην περίπτωση ισχυρισμών που δεν εμπίπτουν στην υπόσταση της εξύβρισης και της συκοφαντικής δυσφήμισης, αλλά ενέπιπταν στο πεδίο της καταργημένης πλέον απλής δυσφήμισης, όσο και το ζήτημα της άρσης του αδικού και, αντίστοιχα, άρσης του παρανόμου χαρακτήρα αυτών των προσβολών⁴².

Η νομολογία σε επίπεδο Αστικού Δικαίου, ήδη προ της κατάργησης του άρθρ. 362 ΠΚ, διαφοροποιείτο ως προς τις προϋποθέσεις που δεχόταν για την πλήρωση του παρανόμου των άρθρ. 57 και 914 ΑΚ λόγω συνδρομής δυσφήμισης. Συγκεκριμένα, γινόταν δεκτό ότι «ως αστικό αδίκημα, η δυσφήμιση θεμελιώνεται υποκειμενικά και σε απλή αμέλεια του δράστη και συνεπώς όποιος από πρόθεση ή από αμέλεια ισχυρίζεται ή διαδίδει προς τρίτους, με οποιονδήποτε τρόπο γεγονότα που θίγουν την τιμή και την υπόληψη άλλου, υπό την προαναφερόμενη έννοια, προσβάλλοντας παράνομα την προσωπικότητά του, έχει υποχρέωση, να τον αποζημιώσει και να ικανοποιήσει και την ηθική βλάβη του, εκτός αν συντρέχει κάποια από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 367 παρ. 1 ΠΚ περιπτώσεις, που αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του, τόσο ως ποινικό όσο και ως αστικό αδίκημα»⁴³.

Περαιτέρω, ήδη πριν από την κατάργηση των άρθρ. 362 και 367 ΠΚ, ένα από τα κριτήρια που ακολουθούσε η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων για την κρίση περί βασιμότητας της ενστάσεως του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, στην περίπτωση που η αλήθεια του επίδικου ισχυρισμού δεν μπορούσε να θεμελιωθεί ή το επίμαχο γεγονός αποδεικνυόταν ψευδές, ήταν η *τήρηση ή μη των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου* (για τις οποίες βλ. ήδη ανωτέρω υπό Α. II)⁴⁴. Οι συναλλακτικές αυτές υποχρεώσεις –στις οποίες δεσπόζει το καθήκον αληθείας, που επιβάλλει να προηγηθεί ο έλεγχος της ακρίβειας των πληροφοριών και των ειδήσεων, ώστε το περιεχόμενό τους να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα– βρίσκουν την απώτερη θεμελίωσή τους στην αναγνώριση της δραστηριότητας των ΜΜΕ ως πηγής κινδύνου προσβολής της προσωπικότητας. Ο εγγενής, συνεπώς, στη δημοσιογραφική δραστηριότητα υψηλός κίνδυνος προσβολής του έννομου αγαθού της προσωπικότητας επιτάσσει τη λήψη από πλευράς των ΜΜΕ μέτρων με τα οποία περιορίζονται οι πιθανότητες πραγμάτωσης του κινδύνου προσβολής της προσωπικότητας.

40. Παρ. 61· βλ. επίσης παρ. 63, όπου το Δικαστήριο σημειώνει ότι το ίδιο «έχει ήδη διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης σε έναν αριθμό υποθέσεων κατά της Ελλάδας λόγω της μη εφαρμογής προτύπων από τα εθνικά δικαστήρια σύμφωνα με τα πρότυπα της νομολογίας του σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης, όταν σταθμίζεται σε σχέση με την προστασία της φήμης κάποιου», με ευθεία παραπομπή στις αποφάσεις του με τις οποίες καταδικάσθηκε η Ελλάδα για παραβίαση του άρθρ. 10 ΕΣΔΑ. Προς την ίδια κατεύθυνση όσον αφορά στην ποινή φυλάκισης βλ. ΕΔΔΑ, *Κίτσος κατά Ελλάδας*, ΔΙΤΕ 2022, 369, παρ. 12· *Παρασκευόπουλος κατά Ελλάδας*, 28.6.2018, παρ. 42· *Cumrãňă & Mazăre κατά Ρουμανίας*, 17.12.2004, (2005) 41 Ε.Η.Ρ.Ρ. 14, παρ. 115· *Κατράμης κατά Ελλάδας*, ΔιΜΕΕ 2007, 578, παρ. 39· *Fatullayev κατά Αζερμπαϊτζάν*, 22.4.2010, (2011) 52 Ε.Η.Ρ.Ρ. 2, παρ. 103.

41. Βλ. χαρακτηριστικά αποσπάσματα της νομολογίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου σε *New York Times Co. v. Sullivan*, 376 U.S. 254, 279-280 (1964): «...in order to ensure that public debate remains robust and uninhibited, public official plaintiff must show defamatory statements were made with actual malice»· *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323, 380 (1974): «...rule of strict liability regarding accuracy of factual assertion may lead to intolerable self-censorship»· *Philadelphia Newspapers, Inc. v. Hepps*, 475 U.S. 767, 776-77 (1986): «...the need to encourage debate on public issues requires abandonment of common law presumption that defamatory statement is false».

42. Στη θεωρία του Ποινικού Δικαίου υποστηρίζεται, κατά βάσιν, η υπαγωγή των περιπτώσεων που μέχρι πρότινος ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρ. 362 ΠΚ στο πεδίο εφαρμογής του άρθρ. 361 ΠΚ λόγω του χαρακτήρα της εξύβρισης ως επικουρικού εγκλήματος προστασίας της τιμής· βλ. σχετ. *Δημάκη*, Τα εγκλήματα κατά της τιμής μετά τον Ν 5090/2024, ΠοινΧρ 2024, 401 επ., ιδίως 404 επ. και *Χατζηκώστα*, Νέοι Νόμοι – Ν 5090/2024 (ΦΕΚ Α' 30/23.2.2024) – Οι πρόσφατες νομοθετικές μεταβολές στα εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΔικ 2024, 617 επ.

43. Ενδεικτ. ΕφΠειρ 92/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΜΕφθεσ 108/2024 ΕΛΛΔνη 2024, 1131.

44. Βρεττού, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα (2014), σ. 220.

Ενόψει των ανωτέρω, διατυπώθηκε στη θεωρία η θέση –η οποία εν συνεχεία υιοθετήθηκε και από τη νομολογία⁴⁵– ότι η μη τήρηση των αρχών και κανόνων που μετουσιώνονται σε συναλλακτικές υποχρεώσεις των ΜΜΕ συνιστά παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας και θεμελιώνει τον παράνομο χαρακτήρα της συμπεριφοράς κατά την έννοια των άρθρ. 57, 914, 919 και 920 ΑΚ⁴⁶. Η αναγωγή εδώ στη λεγόμενη *διευρυμένη έννοια του παρανόμου* (άρθρ. 914 σε συνδ. με 281, 288 ΑΚ)⁴⁷ είναι πρόδηλη⁴⁸. Εν ταυτώ, μάλιστα, η παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου –είτε με θετική επέμβαση του προσβάλλοντος στο προστατευτέο πεδίο της προσωπικότητας ενός ατόμου (λ.χ. με λήψη φωτογραφιών αμιγώς προσωπικών στιγμών χωρίς τη συναίνεση του προσώπου) είτε με παράλειψη τήρησης των υποχρεώσεων αυτών (λ.χ. του καθήκοντος αληθείας)⁴⁹– συνιστά, κατ' αρχήν, και υπαίτια (αμελή) συμπεριφορά των προσώπων που βαρύνονται με την τήρηση των υποχρεώσεων αυτών, σύμφωνα με τη γνωστή θεωρία περί *διπλής λειτουργίας της αμέλειας*⁴⁹.

Πέραν της πλήρωσης του παρανόμου, στη νομολογία γίνεται δεκτό, όπως ήδη ελέχθη ακροθιγώς ανωτέρω, ότι σε περίπτωση μετάδοσης αναληθούς είδησης –και εφόσον αυτή δεν συνδέεται με μία αληθή κατάσταση, λ.χ. με ένα ευρύτερο οικονομικό σκάνδαλο– η μη τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου επιφέρει και τον αποκλεισμό της άρσης του παρανόμου λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση, διότι μία τέτοια συμπεριφορά (παραβίασης των συναλλακτικών υποχρεώσεων) δεν μπορεί να θεωρηθεί επιβεβλημένο μέσο, καθώς τελεί σε δυσαναλογία προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Έτσι, σε μία τέτοια περίπτωση, δεν τίθεται θέμα άρσης του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής⁵⁰. Εν προκειμένω, η ελληνική νομολογία ακολουθεί, κατά

βάσιν, τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία, στο πλαίσιο εκτίμησης της αναλογικότητας ενός περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης, εξετάζει, μεταξύ άλλων, και την τήρηση ή μη του καθήκοντος αληθείας⁵¹. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι, σε περίπτωση που γίνει κατ' αρχήν δεκτή από τον δικαστή η παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων, είναι ρευστά τα όρια –όπως μαρτυρεί, άλλωστε, η σχετική ασάφεια στον δικανικό συλλογισμό– ως προς το πού σταματάει η κρίση περί πλήρωσης του όρου του παρανόμου και πού αρχίζει η κρίση περί αποκλεισμού –για τον ίδιο λόγο ουσιαστικά– της άρσης του παρανόμου, κατά την εξέταση της ενστάσεως του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος⁵². Η λεπτή αυτή διάκριση μεταξύ της κρίσης περί του παρανόμου και της κρίσης περί της άρσης αυτού θα είναι ίσως σαφέστερη σε κάποιες οριακές περιπτώσεις, όπου έχει μεν τηρηθεί λ.χ. το καθήκον αληθείας από μέρους του λειτουργού του Τύπου όσον αφορά στην προσβολή της τιμής, συντρέχει όμως παράλληλα προσβολή άλλης έκφανσης της προσωπικότητας, λ.χ. με την πλαισίωση του δημοσιεύματος με την εικόνα του θιγομένου δίκως τη συναίνεσή του: σε μία τέτοια περίπτωση, θα θεμελιώνεται μεν το παράνομο, λόγω παραβίασης της υποχρέωσης σεβασμού της προσωπικότητας εξαιτίας δημοσίευσης της εικόνας, εν τούτοις μπορεί να μη θεωρηθεί εν τέλει η δημοσίευση αυτή δυσανάλογο μέσο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και, ως εκ τούτου, μπορεί να αρθεί το παράνομο κατ' αποδοχή της ενστάσεως του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος.

Εν κατακλείδι, τώρα, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, μετά την κατάργηση της απλής δυσφήμισης ως ποινικού αδικήματος, στην περίπτωση διάδοσης ή ισχυρισμού δυσφημητικού γεγονότος που δεν εμπίπτει στην υποκειμενική και αντικειμενική υπόσταση των αδικημάτων της εξύβρισης ή της συκοφαντικής δυσφήμισης –είτε διότι το δυσφημητικό γεγονός δεν αποδεικνύεται ψευδές αλλά ούτε και αληθές, είτε όταν αποδεικνύονται ψευδή τα διισχυρισθέντα ή διαδοθέντα αλλά ο υπαίτιος αγνοεί την αναληθείά τους– το *παράνομο πληρούται, σε επίπεδο Αστικού Δικαίου, εφόσον συντρέχει παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου*⁵³. Κατά συνέπεια, δεν θα γίνει

45. *Καράκωστας*, ΕλλΔνη 1993, 1423 επ.· ο ίδιος, Προσωπικότητα και Τύπος (2000), σ. 98 επ.

46. Βλ. ΕφΑθ 1404/2024 ΤΝΠ QUALEX· ΕφΑθ 476/2019 ΤΝΠ QUALEX· ΕφΑθ 1897/2007 ΔιΜΕΕ 2007, 403· ΠΠρθσ 9902/2023 ΤΝΠ QUALEX· ΠΠρΑθ 2842/2011 ΝοΒ 2012, 267· επίσης ΕφΑθ 7451/2006 ΔΕΕ 2007, 578.

47. Σχετ., αντί άλλων, *Σταθόπουλος*, ΓενΕνοχΔικ⁵, § 15 αρ. 39 επ.

48. Για την εν γένει θεμελίωση του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής της προσωπικότητας με προσφυγή στην παράβαση των άγραφων κανόνων επιμέλειας ή, κατά συναφή νομολογιακή προσέγγιση, των άγραφων κανόνων που απορρέουν από την καλή πίστη και τα χρηστά ήθη βλ. και *Φουντεδάκη*, εν: ΣΕΑΚ Γεωργιάδη – τόμ. Ι², 57 αρ. 6-7, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία και θεωρία, ειδικά δε για την κατάφαση του παρανόμου λόγω μη τήρησης των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου *ibidem*, αρ. 14· επίσης *Γεωργουλέα*, Η απλή δυσφήμιση ως αστικό αδίκημα προσβολής της προσωπικότητας μετά την κατάργηση των διατάξεων των άρθρων 362, 366 παρ. 1 και 367 ΠΚ από τις διατάξεις των άρθρων 136 περ. α' και 56 Ν 5090/2024 – Παρατηρήσεις στην ΜΕφθσ 108/2024, ΕλλΔνη 2024, 1136-1137.

49. *Σταθόπουλος*, όπ.ανωτ., § 6 αρ. 71 επ., ιδίως 75 επ.

50. Βλ. σχετ. ΑΠ 266/2023 ΤΝΠ QUALEX· ΕφΠειρ 92/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ ΕφΑθ 347/2024 ΤΝΠ QUALEX· Εφθσ 2897/2006 ΔιΜΕΕ 2007, 410· ΠΠρΑθ 740/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· ΠΠρΑθ 7013/2007 ΔιΜΕΕ 2007, 553· ΠΠρΑθ 717/2005 ΔιΜΕΕ 2005, 408· και εξ αντι-

διαστολής ΕφΑθ 5180/2009 ΔιΜΕΕ 2010, 63. Βλ. επίσης *Καράκωστα*, εν: ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, τόμ. Ι/β², άρθρ. 57 αρ. 160 επ. *passim*.

51. Για το καθήκον αληθείας ως εξειδίκευση της αρχής της καλής πίστεως βλ. *Βρεττού*, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα, σ. 187 επ.

52. Βλ. και λίαν προσφάτως ΠΠρΑθ 868/2025 αδημ., η οποία συνιστά τη δεύτερη εκδοθείσα απόφαση στην περίφημη υπόθεση των υποκλοπών, όπου, ειδικότερα, το δικαστήριο πρώτα δέχεται τον αποκλεισμό της άρσης του παρανόμου λόγω παραβίασης του καθήκοντος αληθείας ως προς τον τίτλο του επίδικου δημοσιεύματος και εν συνεχεία την πλήρωση του παρανόμου.

53. Βλ. και *Γεωργουλέα*, ΕλλΔνη 2024, 1136-1137, ο οποίος προτείνει την πλήρωση του παρανόμου και όταν διαπιστώνεται αντίθεση της συμπεριφοράς στο γενικότερο πνεύμα του δικαίου ή τις επιταγές της εννόμου τάξεως «και ειδικώς παράβαση της κοινωνικώς επιβεβλημένης από τη θεμελιώδη δικαιοκή αρχή της συνεπούς συμπεριφοράς απορρέουσας υποχρέωσης λήψεως συγκεκριμέ-

ται πλέον επίκληση του αδικήματος της απλής δυσφήμισης για την εφαρμογή των άρθρ. 57, 59, 914, 919 και 920 ΑΚ· το πραγματικό των διατάξεων αυτών θα πληροῦται εφόσον υφίσταται παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου, όπερ μπορεί να συμβαίνει ακόμη και στην περίπτωση που δημοσιεύονται αληθή περιστατικά, όπως λ.χ. όταν τίθεται ζήτημα ταυτόχρονης παραβίασης του ιδιωτικού βίου⁵⁴. Το βάρος επίκλησης και απόδειξης των περιστατικών που συγκροτούν μία τέτοια παραβίαση και, συνακόλουθα, στοιχειοθετούν το παράνομο φέρει ο ενάγων. Διάφορο, περαιτέρω, είναι το ζήτημα ότι η παραβίαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων ενδέχεται να αποκλείει (και) τη θεμελίωση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση.

III. Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για πληροφόρηση ως λόγος άρσης του αδίκου και του παρανόμου και η εφαρμογή του άρθρ. 367 ΠΚ μέχρι σήμερα

Στις υποθέσεις δυσφήμισης, η επίκληση, από τον δράστη, της συνδρομής δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση οδηγεί σε μία *in concreto* στάθμιση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων της ελευθερίας του Τύπου και του δικαιώματος του προσώπου στην προστασία της τιμής του⁵⁵. Σύμφωνα με τη νομολογία⁵⁶, δικαιολογημένο ενδιαφέρον έχουν τα πρόσωπα που συνδέονται με τη λειτουργία του Τύπου και κατά κύριο λόγο οι δημοσιογράφοι για τη δημοσίευση ειδήσεων και σχολίων σχετικών με τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο. Έτσι, υπό τον προστατευτικό μανδύα του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος κρίνονται κατ' αρχήν επιτρεπτά τα δημοσιεύματα για την πληροφόρηση, ενημέρωση και

κατατόπιση του κοινού, ακόμη και αν συνοδεύονται από οξεία κριτική ή δυσμενείς χαρακτηρισμούς εις βάρος των προσώπων στα οποία αφορούν⁵⁷.

Η έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, όπως αυτή έχει ερμηνευθεί και εφαρμοσθεί από τη νομολογία στις υποθέσεις δυσφήμισης και εν γένει προσβολής της προσωπικότητας ενός προσώπου διά του Τύπου, αποτελεί την *πύλη εισόδου*⁵⁸ του συνταγματικώς κατοχυρωμένου δικαιώματος του πληροφορείν και του *πληροφορείσθαι* στο πεδίο του Ιδιωτικού Δικαίου, με απότοκη συνέπεια τον περιορισμό της προστασίας του προσώπου, όπου και όταν το ανωτέρω δικαίωμα επιβάλλει, κατόπιν *ad hoc* στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων, την υποχώρηση του αγαθού της προσωπικότητας χάριν εξυπηρέτησής των σκοπών και της αποστολής των ΜΜΕ, με όριο πάντοτε τον απαραβίαστο πυρήνα της αξίας του ανθρώπου⁵⁹.

Η ως άνω έννοια, η οποία προέρχεται από τον χώρο του Ποινικού Δικαίου και, συγκεκριμένα, από την προϊσχύσασα διάταξη του άρθρ. 367 παρ. 1 περ. γ' ΠΚ, εφαρμοζόταν αναλογικά και στον χώρο του Ιδιωτικού Δικαίου, όπως αυτός οριοθετείται από τις διατάξεις των άρθρ. 57-59 και 914 ΑΚ, αναπτύσσοντας έτσι μία ευρύτερη ακτινοβολία πέραν του Ποινικού Δικαίου⁶⁰. Ειδικότερα, η διάταξη του άρθρ. 367 ΠΚ εφαρμοζόταν στις περιπτώσεις εξύβρισης –εφόσον όμως δεν συνέτρεχε σκοπός *εξύβρισης* κατά την παρ. 2 του άρθρ. 367 ΠΚ, όπως εκτίθεται παρακάτω–, καθώς και στις περιπτώσεις απλής δυσφήμισης, όταν το δυσφημητικό γεγονός δεν αποδεικνυόταν ούτε αληθές ούτε ψευδές, καθώς και όταν αποδεικνυόταν μεν ψευδές αλλά ο δημοσιογράφος αγνοούσε την αναληθεία του. Επομένως, στις ως άνω περιπτώσεις προσβολής της τιμής, αιρουμένου του αδίκου χαρακτήρα των προβλεπόμενων στις διατάξεις των άρθρ. 361 επ. ΠΚ αξιόποινων πράξεων, *αποκλείονταν ταυτόχρονα και το στοιχείο του παρανόμου της επιζήμιας συμπεριφοράς ως όρου της αντίστοιχης αδικοπραξίας του Αστικού Δικαίου*

νων μέτρων επιμελείας προς αποφυγή προκλήσεως ζημίας σε ένομο αγαθά τρίτων προσώπων», γεγονός που συμβαίνει, κατά τον συγγραφέα, στην περίπτωση της (απλής) δυσφήμισης, της οποίας παραμένει δυνατή η θεμελίωση ως αστικού αδικήματος, όπως τούτο γινόταν δεκτό και κατά το προϊσχύσαν δίκαιο. Βλ. επίσης Φουντεδάκη, όπ.ανωτ., 57 αρ. 6 επ., ιδίως 14.

54. Βλ. Δημάκη, ΠοινΧρ 2024, 415, ο οποίος και θεωρεί ότι εν προκειμένω το παράνομο πληροῦται μέσω της διατάξεως του άρθρ. 361 ΠΚ, το πεδίο εφαρμογής της οποίας, κατά την άποψη του συγγραφέα, διευρύνθηκε μετά την κατάργηση του άρθρ. 362 ΠΚ.
55. Για την καθαρά συνταγματική πτυχή του ζητήματος της σύγκρουσης της ελευθερίας του Τύπου με το δικαίωμα στην τιμή ή τον ιδιωτικό βίο, που συνήθως αντιμετωπίζεται με τα εργαλεία του Αστικού Δικαίου, βλ. Αλιβιζάτο, Και πάλι για την ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων, εν: Γενέθλιον Απ. Γεωργιάδου – τόμ. II (2006), σ. 2101 επ., ιδίως 2102· βλ. επίσης Παπανικολάου, Σύστημα και Αυτοτέλεια του Αστικού Δικαίου (2006), αρ. 87 επ.· πρβλ. και Καρακώστας, εν: ΑΚ Γεωργιάδου/Σταθόπουλου, τόμ. Ι/β', άρθρ. 57 αρ. 147-148 και 160.
56. Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 266/2023 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 471/2013 αδημ.· ΑΠ 271/2012 ΔιΜΕΕ 2012, 504· ΑΠ 1197/2010 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 1496/2009 ΔιΜΕΕ 2010, 56· ΑΠ 159/2008 ΔιΜΕΕ 2008, 212· ΑΠ 1337/2008 ΧρΙΔ 2009, 324· ΑΠ 1095/2008 ΔιΜΕΕ 2009, 201· Εφαθ 304/2024 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. και Καρακώστας, όπ.ανωτ., αρ. 156 επ.

57. Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 925/2021 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 292/2020 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 574/2019 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 1251/2015 ΤΝΠ QUALEX.

58. Για τον όρο και τη σημασία του στο πλαίσιο της *έμμεσης τριτενέργειας* των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων στις μεταξύ των ιδιωτών σχέσεις, με την ειδικότερη έννοια της αναγωγής των αόριστων νομικών εννοιών και των γενικών ρητρών σε *πύλες εισόδου* των συνταγματικών αξιολογήσεων στο πεδίο του Αστικού Δικαίου, βλ. Παπανικολάου, Σύστημα και Αυτοτέλεια του Αστικού Δικαίου, αρ. 28 επ.

59. Καρακώστας, Προσωπικότητα και Τύπος, σ. 90. Βλ. επίσης Κοτταζή, Τύπος και Δίκαιο (1989), σ. 382, όπου και υπογραμμίζεται ότι «το άρθρο 367 Ελληνικού ΠΚ θεωρείται ο μέγας καταστατικός χάρτης του τύπου»· Σατλάνη, Μεθοδολογικά προλεγόμενα για τον αποκλεισμό και τον περιορισμό του αξιοποιήσιμου (1999), σ. 319, κατά τον οποίο το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για ενημέρωση και πληροφόρηση έχει τα θεμέλιά του στο Σύστημα και την ΕΣΔΑ.

60. Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 1339/2008 ΧρΙΔ 2009, 309 και Καραμπατζό, Προσβολή προσωπικότητας δια του τύπου – Παρατηρήσεις στην ΑΠ 385/2011, ΝοΒ 2011, 1218.

και, συνακόλουθα, η ευθύνη προς αποζημίωση. Η επίκληση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος αποτελούσε αυτοτελή ισχυρισμό καταλυτικό της αγωγής του θιγόμενου από δημοσίευμα του Τύπου προσώπου, λόγω άρσης του παρανόμου της προσβολής, δηλαδή ένσταση καταλυτική του εναγόμενου δημοσιογράφου⁶¹. Μάλιστα, καίτοι η διαφύλαξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος αποτελούσε, κατ' άρθ. 367 παρ. 1 ΠΚ, λόγο άρσης του αδικού χαρακτήρα προσβολών της τιμής, γινόταν δεκτό τόσο από τη νομολογία όσο και από τη θεωρία ότι εφαρμόζοταν με τελεολογική διαστολή σε κάθε περίπτωση προσβολής εννόμου αγαθού της προσωπικότητας⁶².

Η απώτερη δικαιοδογματική αρχή στην οποία θεμελιώνεται η άρση του αδικού λόγω δικαιολογημένου συμφέροντος είναι η αρχή του υπέρτερου συμφέροντος, όπως αυτή εφαρμόζεται συνδυαστικά με την αρχή της αναλογικότητας. Βάσει των παραπάνω, ζητούμενο είναι, πρώτον, κατά πόσον το υπό εξέταση ενδιαφέρον, όπως στις δεδομένες συνθήκες διαφυλάσσεται με τη συγκεκριμένη προσβλητική εκδήλωση, θα κριθεί πρόσφορο και αναγκαίο μέσο για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος και, δεύτερον, κατά πόσον θα κριθεί υπέρτερο από το συμφέρον του ατόμου στην προστασία της τιμής του⁶³.

Περαιτέρω, θα πρέπει να υπενθυμισθεί στο σημείο αυτό ότι, σύμφωνα με την καταργηθείσα πλέον διάταξη του άρθ. 367 παρ. 2 ΠΚ, ο άδικος χαρακτήρας της πράξης, ως προς τις εξυβριστικές ή δυσφημητικές εκφράσεις που περιέχει μία κρίση ή εκδήλωση, δεν ήρετο και, συνεπώς, παρέμενε η ποινική ευθύνη του δράστη, άρα και η υποχρέωσή του προς αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση κατά το Αστικό Δίκαιο, όταν, κατόπιν προβολής σχετικής αντένστασης από τον θιγέντα, συνέτρεχε κάποια από τις περιπτώσεις της παρ. 2 του άρθ. 367 ΠΚ, όταν δηλαδή οι επίμαχες κρίσεις περιείχαν τα συστατικά στοιχεία του αδικήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης (κατ' άρθ. 363 ΠΚ)

61. Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 512/2023 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 239/2023 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 266/2023 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 1017/2022 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 1558/2021 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 1322/2021 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 292/2020 ΤΝΠ QUALEX· ΑΠ 285/2012 ΔιΜΕΕ 2012, 500· ΑΠ 1596/2011 ΔιΜΕΕ 2012, 360· ΑΠ 1486/2010 ΔιΜΕΕ 2011, 180· ΑΠ 44/2009 ΕλλΔνη 2009, 520· ΑΠ 1339/2008 ΧρΙΔ 2009, 304· ΑΠ 1226/2004 ΕλλΔνη 2007, 851· ΑΠ 387/2005 ΔιΜΕΕ 2005, 404· ΜΕΦθεσ 108/2024 ΕλλΔνη 2024, 1131, με παρ. Γεωργουλέα· ΕφΑθ 6027/2009 ΔιΜΕΕ 2010, 221.

62. Βλ. Καραγκώστα, όπ.ανωτ., σ. 28· Καραμπατζό, ΝοΒ 2011, 1218· Ζημιανίτη, Τα όρια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος των ΜΜΕ για πληροφόρηση του κοινού σχετικά με τα πρόσωπα της επικαιρότητας, ΠοινΔικ 2000, 296.

63. Βλ. Χατζηκώστα, Προσβολές της τιμής από δικαιολογημένο ενδιαφέρον – Μία συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 367 ΠΚ με κύριο παράδειγμα τις προσβολές της τιμής από τα ΜΜΕ (2005), σ. 36· επίσης Μανωλεδάκη, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου (1998), σ. 134, όπου επισημαίνεται ότι το αρχικό άδικο της πράξης συνάπτεται με την προστασία των εννόμων αγαθών, ενώ το τελικό άδικο με τη σχετικότητα αυτής της προστασίας ενόψει της στάθμισης της αξίας τους και των συνθηκών προσβολής τους.

ή όταν από τον τρόπο εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέσθηκε η πράξη προέκυπτε ειδικός σκοπός εξύβρισης. Ωστόσο, η ερμηνεία του ειδικού σκοπού εξύβρισης βάσει του κριτηρίου της ηπιότερης διατύπωσης από την πάγια νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων και η αναγωγή του «αντικειμενικά αναγκαίου» σε κριτήριο νομιμότητας των επίδικων χαρακτηρισμών και, συνακόλουθα, σε γνώμονα οριοθέτησης της πολιτικής έκφρασης⁶⁴ ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία οι δηκτικοί χαρακτηρισμοί, εφόσον δεν συνιστούν αδικαιολόγητη προσωπική επίθεση κατά του θιγόμενου, επιτρέπονται κατ' αρχήν στο πλαίσιο της ελευθερίας της έκφρασης⁶⁵. Εξάλλου, στο πλαίσιο της συνταγματικά προστατευόμενης ελευθερίας της έκφρασης κατ' άρθ. 14 παρ. 1-2 Συντ., δεν είναι τα δικαστήρια σε θέση να υποδεικνύουν τον αναγκαίο ή προσήκοντα τρόπο έκφρασης ενός προσώπου, προπάντων δε σε περιπτώσεις άσκησης κριτικής σε δημόσιους αξιωματούχους για τα πεπραγμένα τους⁶⁶.

IV. Προβολή της ενστάσεως του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος υπό το ισχύον πλέον νομοθετικό πλαίσιο

Η κατάργηση του άρθ. 367 ΠΚ οπωσδήποτε εμποδίζει την επίκληση της διατάξεως, καθ' εαυτήν, ως ειδικού λόγου άρσης του αδικού, αλλά και ως ενστάσεως σε επίπεδο Αστικού Δικαίου. Ωστόσο, είναι έκδηλο ότι η εν λόγω (καταργηθείσα) διάταξη εξέφραζε και αποτύπωνε γενικές αρχές του δικαίου επί συγκρούσεως του δικαιώματος στην τιμή με άλλα προστατευόμενα έννομα αγαθά (επετύχανε δε, διά της προσήκουσας εφαρμογής της, και την πρακτική εναρμόνιση αυτών), ενώ οι παρατιθέμενες σε αυτήν ενδεικτικές περιπτώσεις υπάγονταν, κατά βάσιν, στις ακόλουθες –υπερνομοθετικής προστασίας– κατηγορίες: (α) ελευθερία της κριτικής στην τέχνη και ελευθερία της επιστημονικής κριτικής, (β) ενάσκηση δικαιώματος, (γ) εκπλήρωση καθήκοντος και (δ) προστασία δικαιολογημένου ενδιαφέροντος (όπως λ.χ. η εκπλήρωση της θεσμικής αποστολής του Τύπου ή η ενημέρωση των πολιτών για ζητήματα μεϊζονος σπουδαιότητας), που δεν μπορούσε να προστατευθεί εξίσου αποτελεσματικά με ηπιότερη προσβολή ή άνευ

64. Βλ. εντελώς ενδεικτ. εδώ ΑΠ 1255/2022 ΤΝΠ QUALEX και ΜΕΦΘ 108/2024 ΕλλΔνη 2024, 1131, με παρ. Γεωργουλέα.

65. Για μία κριτική της εφαρμογής της έννοιας του ειδικού σκοπού εξύβρισης από την ελληνική νομολογία βλ. Βρεττού, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα, σ. 274 επ.· την ίδια, Ο ειδικός σκοπός εξύβρισης στο «μικροσκοπίο» – Σχόλιο υπό την υπ' αριθμ. 3428/2015 απόφαση του Εφετείου Αθηνών, ΔιΜΕΕ 2015, 401. Για τη σύγκρουση που έχει συχνά παρατηρηθεί στη νομολογία μεταξύ αξιολογικών κρίσεων και ισχυρισμών γεγονότων βλ. Τσακυράκη, Σημείωση στην ΠΠρΑθ 7303/2010: Μια διόλου συνετή απόφαση, ΔιΜΕΕ 2011, 64 και τον ίδιο, Καταδίκη για πολιτική κριτική – Σημείωση υπό την ΣτΕ 1350/2013, ΔιΜΕΕ 2013, 513 επ.

66. Βλ. Τσακυράκη, ΔιΜΕΕ 2013, 513 επ.· επίσης Βρεττού, Ο ειδικός σκοπός εξύβρισης ως αδικαιολόγητη προσωπική επίθεση υπό το φως της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ΔΙΤΕ 2024, 444-445. Πρβλ. όμως και Γεωργουλέα, ΕλλΔνη 2024, 1138.

αυτής, με γνώμονα την αρχή της αναλογικότητας (άρθ. 25 παρ. 1 εδ. δ' Συντ.).

Με βάση τα ανωτέρω, η ένσταση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση μπορεί να συνεχίσει να προβάλλεται από μέρους του εναγόμενου δημοσιογράφου με ευθεία αναγωγή στις υπερνομοθετικές τυπικές ισχύος διατάξεις των άρθρ. 14 παρ. 1-2, 5 παρ. 1 και 5Α παρ. 1 Συντ. και 10 ΕΣΔΑ, προς επίλυση του ζητήματος στο πλαίσιο στάθμισης των εκατέρωθεν εννόμων αγαθών⁶⁷. Άλλωστε, η νομολογία εφήρμοζε τη διάταξη του άρθρ. 367 ΠΚ ακριβώς στο πλαίσιο της στάθμισης μεταξύ των ως άνω συγκρουόμενων συνταγματικά προστατευόμενων δικαιωμάτων, με γνώμονα την αρχή του υπέρτερου συμφέροντος, σε συνδυασμό δε με την αρχή της αναλογικότητας⁶⁸.

Ως εκ τούτου, εφόσον σε μία ένδικη υπόθεση, κατά τη στάθμιση των συγκρουόμενων δικαιωμάτων της προστασίας της προσωπικότητας ενός δημοσίου προσώπου (πολιτικού, δημόσιου αξιωματούχου κ.λπ.) και της ελευθερίας του Τύπου, διαπιστώνεται παρανομία –είτε διά της πλήρωσης της υπόστασης της εξύβρισης είτε λόγω παραβίασης των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου–, ο εναγόμενος δημοσιογράφος δύναται να προβάλει ως λόγο άρσης του αδικού/παρανόμου, με αναγωγή στα –υπερνομοθετικές τυπικές ισχύος– άρθρ. 14 παρ. 1-2, 5 παρ. 1 και 5Α παρ. 1 Συντ. και 10 ΕΣΔΑ, τη διαφύλαξη του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του Τύπου προς ενημέρωση των πολιτών για σημαντικό ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Ανάχωμα στην κρίση αυτή νομική δυνατότητα δεν μπορεί να αποτελέσει η κατάργηση του άρθρ. 367 ΠΚ.

Προς επίρρωση των ανωτέρω, αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η χρήση της έννοιας του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του Τύπου προς ενημέρωση των πολιτών ως υπέρτερου έννομου αγαθού επί συγκρούσεως αυτού με το δικαίωμα στην προσωπικότητα του θιγομένου, *δίκως αναφορά στη διάταξη του άρθρ. 367 ΠΚ αλλά με ευθεία επίκληση των συνταγματικών διατάξεων και των παραδοχών της νομολογίας του ΕΔΔΑ*, γίνεται ήδη εδώ και καιρό από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, στο πλαίσιο της στάθμισης των συγκρουόμενων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων⁶⁹. Ειδικότερα, στις περιπτώσεις που η Αρχή εξετάζει ζητήματα επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από τα ΜΜΕ, ρητώς αναφέρει ότι

από το Σύνταγμα δεν προκύπτει *in abstracto* επικράτηση του ενός δικαιώματος επί του άλλου και προβαίνει σε μία *ad hoc* στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων, διερευνώντας την ουσία του εκάστοτε τιθέμενου ζητήματος, εξετάζοντας δηλαδή αν στη συγκεκριμένη περίπτωση, βάσει της αρχής του υπέρτερου συμφέροντος σε συνδυασμό και με την αρχή της αναλογικότητας, έχουν προτεραιότητα οι ανάγκες προστασίας των προσωπικών δεδομένων ή της ελευθερίας της πληροφόρησης⁷⁰.

Σε κάθε περίπτωση, η αόριστη έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος προς διάγνωση του ενδεχομένου άρσης του αδικού και, αντίστοιχα, παράνομου χαρακτήρα προσβολής της τιμής θα πρέπει να εξειδικεύεται κυρίως σύμφωνα με τα πορίσματα της νομολογίας του ΕΔΔΑ περί επιτρεπτής δημόσιας κριτικής. Στο πλαίσιο αυτό, ο εφαρμοστής του δικαίου θα πρέπει να αποφεύγει μία περιπτωσιολογική προσέγγιση, αλλά αντίθετως να ακολουθεί μία προκαθορισμένη, εδραία συλλογιστική πορεία, εξετάζοντας τη συνδρομή συγκεκριμένων κριτηρίων κατά τη διάρθρωση του δικανικού συλλογισμού, τα οποία, σε περίπτωση συνδρομής τους, θα οδηγούν στην κρίση περί υπεροχής της ελευθερίας της έκφρασης⁷¹. Η συνδρομή των κριτηρίων του δημοσίου προσώπου, του θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος, της καλής πίστεως από μέρους του δημοσιογράφου, καθώς και της φύσης της επίδικης δήλωσης ως προστατευτέας γνώμης θα πρέπει να οδηγεί στην παροχή προβαδίσματος στον πολιτικό λόγο και να καθιστά επιτρεπτή την αιχμηρή ή και οξεία κριτική προς έλεγχο ιδίως των ενεργειών ή παραλείψεων δημοσίων αξιωματούχων⁷².

Γ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η επιθυμητή, κατά την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Κράτος Δικαίου στην Ελλάδα, μείωση των Slapps δυσχερώς δύναται να επέλθει με μόνη την αποποινικοποίηση της απλής δυσφήμισης, ενόψει της αναδειχθείσας ανωτέρω δυνατότητας πλήρωσης του παρανόμου, στις περιπτώσεις που ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της απλής δυσφήμισης, διά της διαπίστωσης παραβίασης των συναλλακτικών υποχρεώσεων του Τύπου. Εν τούτοις, βασίμως μπορεί να υποστηριχθεί (βλ. ανωτέρω υπό Α. ΙΙΙ.) ότι οι πρόσφατες αξιολογήσεις και επιταγές της νομολογίας του ΕΔΔΑ περί Slapps, σε συνδυασμό με το άρθρ. 10 ΕΣΔΑ, καθώς και εκείνες του Ενωσιακού νομοθέτη περί Slapps και, ειδικότερα, μία σύμφωνη με την ΕΣΔΑ και το Ενωσιακό Δίκαιο ερμηνεία ιδίως των άρ. 57, 59 και 914, 932 ΑΚ επιβάλλουν ήδη από τώρα μεγαλύτερη φειδώ κατά την κατάφαση τυχόν παράνομης συμπεριφοράς ενός δημοσιογράφου για την κριτική που άσκησε σε δημόσιο πρόσωπο, αξιωματού-

67. Βλ. ήδη Δημάκη, ΠοινΧρ 2024, 414-415, ο οποίος προτείνει, επιπλέον, την εφαρμογή των γενικών λόγων άρσης του αδικού (βλ. άρθρ. 20 ΠΚ) – ως προς την ορθότητα της τελευταίας θέσης θα ήταν ίσως δικαιολογημένες κάποιες αμφιβολίες, κυρίως ενόψει ακριβώς του γενικού χαρακτήρα της καθιρυγμένης εκεί άρσης του αδικού. Βλ. ήδη ΠΠρΑθ 868/2025 αδημ., όπου γίνεται δεκτή η θεμελίωση της ενστάσεως περί δικαιολογημένου ενδιαφέροντος στις διατάξεις των άρθρ. 20 ΠΚ, 14 παρ. 1-2 Συντ. και 10 ΕΣΔΑ.

68. Βλ. Φουντεδάκη, εν: ΣΕΑΚ Γεωργιάδη – τόμ. Ι², 57 αρ. 13 *in fine*, όπου και παραπομπές στη νομολογία.

69. Βλ. σχολιασμό της ως άνω πρακτικής της Αρχής σε *Καράκωστα/Βρεττού*, Ελευθερία του τύπου (ΜΜΕ) και προστασία προσωπικών δεδομένων, ΝοΒ 2011, 14.

70. Βλ. ενδεικτ. ΑΠΔΠΧ 43/2007 ΔιΜΕΕ 2007, 438.

71. Βλ. χαρακτηριστικά την πρόσφατη ΠΠρΑθ 2833/2024 ΔΙΤΕ 2024, 430, με παρ. Βρεττού.

72. Βλ. και Βρεττού, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα, σ. 297-298.

χο κοκ⁷³. Τούτο, προεχόντως, εφόσον εκείνος τήρησε τις βασικές συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου, παρουσιάζοντας μία στοιχειοθετημένη δημοσιογραφική έρευνα. Αναμφίβολα, πάντως, το πάγωμα του λόγου που επιφέρει η *ποινική ευθύνη* των δημοσιογράφων για κάθε ισχυρισμό γεγονότος περιορίζεται πλέον, σε σημαντικό βαθμό, διά της αποποινικοποίησης της απλής δυσφήμισης.

Επιπλέον, οι εναγόμενοι δημοσιογράφοι θα συνεχίσουν να διατηρούν στη φαρέτρα τους την ένσταση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, την οποία μάλιστα δεν θα προβάλλουν πλέον υπό τον φόβο απόρριψής της με την αντένσταση του ειδικού σκοπού εξύβρισης. Η ένσταση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, εδραζόμενη κατά κύριο λόγο στην αρχή του υπέρτερου συμφέροντος, θα οδηγεί στη στάθμιση των συγκρουόμενων εννόμων αγαθών βάσει εκ των προτέρων καθορισμένων κριτηρίων που έχουν καθιερωθεί στη νομολογία του ΕΔΔΑ, τα οποία θα λαμβάνονται παραλλήλως υπ' όψιν και στο πλαίσιο εκτίμησης της ενστάσεως περί ύπαρξης αγωγής Slapp, όπως λ.χ. τα κριτήρια του δημοσίου προσώπου και του θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος. Ίσως η επιβεβλημένη πλέον αναγω-

γή στις υπερνομοθετικές τυπικές ισχύος διατάξεις των άρθρ. 14 παρ. 1-2, 5 παρ. 1 και 5Α παρ. 1 Συντ. και 10 ΕΣΔΑ να οδηγήσει στην αντιμετώπιση των υποθέσεων δυσφήμισης όπως τους αρμόζει, ήτοι ως υποθέσεων με συνταγματική προεχόντως διάσταση. Ίσως, επίσης, η κατάργηση του άρθρ. 367 ΠΚ και ιδίως της παρ. 2 του εν λόγω άρθρου και της αντενστάσεως του ειδικού σκοπού εξύβρισης να ανοίξει τον δρόμο για την άρση του ιδιότυπου καθεστώτος «αστυνόμευσης» που έχει επιβληθεί στην επιτρεπτή κριτική των δημοσιογράφων υπό τον στρεβλό μανδύα του κριτηρίου της ηπιότερης διατύπωσης, του οποίου η εφαρμογή εξαρτάται, κατά βάση, από τις υποκειμενικές περί προσήκοντος μέτρου εκφράσεως αντιλήψεις του εκάστοτε δικάζοντος δικαστή.

Σε κάθε περίπτωση, ο Έλληνας νομοθέτης βρίσκεται πλέον σε απευθείας διάλογο με τις αντι-Slapp νομοθετικές πρωτοβουλίες της ΕΕ, αλλά και με τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ. Οι εγγυήσεις που προβλέπει η αντι-Slapp νομοθεσία και η ένσταση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος αποσκοπούν ακριβώς στο να διασφαλίσουν στους δημοσιογράφους ότι θα μπορούν να επιτελέσουν την αποστολή τους αποτελεσματικά, υπεύθυνα αλλά και δίχως φόβο, ώστε να συμβάλλουν στον πλουραλισμό των απόψεων και τον έλεγχο της κάθε εξουσίας.

73. Πρβλ. και Βρεττού, ΔΙΤΕ 2022, 234.

